

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Сучасні системи судових і правоохоронних органів  
(порівняльно-правова характеристика)

Кандидат юридичних наук  
Тюріна О.В.

КИЇВ – 2006

## ЗМІСТ

1. Передмова.	стор.3-5
2. Поняття та структура системи судових і правоохоронних органів	стор.6-16
3. Поняття та основні риси національної правової системи	стор.17-27
4. Системи судових і правоохоронних органів держав романо-германської та англо-американської правових сімей: загальне та особливе	стор.28-32
4.1. Системи судових і правоохоронних органів романо-германського типу	стор.33
- система судових і правоохоронних органів Франції	стор.34-49
- система судових і правоохоронних органів Німеччини	стор.50-65
4.2. Системи судових і правоохоронних органів англо-американського типу	стор.66
- система судових і правоохоронних органів Англії	стор.67-73
- система судових і правоохоронних органів США	стор.74-87
5. Міжнародне співробітництво як одна з основних тенденцій розвитку сучасних систем судових і правоохоронних органів	стор. 88-103
6. Список використаних джерел	стор.104-109

## *1. Передмова*

На сучасному етапі розбудови української державності однією з основних тенденцій розвитку національної правової системи України є її відкритість у взаємодії з іноземним та міжнародним правом, запозичення і використання в інтересах України прогресивних зарубіжних правових концепцій, доктрин, ідей, загальноновизнаних міжнародних принципів, норм, стандартів.

З часу проголошення незалежності України йде пошук форм та засобів гарантування і охорони прав, свобод і законних інтересів людини в Українській державі. Для визначення шляхів і методів вирішення цих завдань все частіше застосовується позитивний досвід зарубіжних держав, що зумовлено обранням Україною, як незалежною державою, європейського шляху розвитку, інтеграцією до єдиного європейського правового простору.

В той же час Україна є самобутньою країною зі своєю історією, культурою, менталітетом, власним шляхом розвитку, в якому поєднуються загально цивілізаційні і специфічні, властиві лише Україні, тенденції. У зв'язку з цим існує нагальна потреба розробки спеціальних процедур і механізмів для впровадження позитивних елементів організації і діяльності правоохоронних органів інших держав в Україні, що, визначає необхідність проведення відповідних наукових досліджень.

Одним з аспектів такого роду досліджень є вивчення організації і функціонування системи судових і правоохоронних органів різних країн в залежності від особливостей відповідних національних правових систем. Це також сприяє визначенню основних тенденцій розвитку як національних правових систем, так і систем правоохоронних органів різних країн, зокрема тих, правові системи яких відносяться до романо-германської і англо-американської правових сімей. Дослідження названих питань дає можливість сформулювати підходи та механізми для запозичення і використання позитивного досвіду інших держав, а також для визначення власних шляхів розвитку національної правової системи і системи судових і правоохоронних органів України.

Система судових і правоохоронних органів як об'єкт пізнання - це складне державно-правове явище, що досліджується різними соціальними науками, кожна з яких вивчає в ньому тільки ті сукупності його властивостей і відносин, які співвідносяться з їх предметом, або, інакше кажучи, опосередковано, виходячи з особливостей соціальних явищ, які включені в їх предмет, і місця, ролі в них системи правоохоронних органів.

Так, історія вивчає виникнення і розвиток судових і правоохоронних органів як однієї з державних структур і одного з засобів забезпечення соціальної регуляції; політологія досліджує проблеми судових і правоохоронних органів, виходячи з їх місця і ролі у здійсненні політичної влади; соціологія досліджує судові і правоохоронні органи як певний соціальний інститут, у контексті їх соціальної обумовленості, соціальної ролі і призначення і т. ін.

Для юриспруденції система судових і правоохоронних органів та її складові є одними з найбільш значущих державно-правових явищ, які мають значну питому вагу і місце в її предметі, а також у предметах більшості юридичних наукових дисциплін. У загальній теорії держави і права досліджуються суть і зміст системи судових і правоохоронних органів, її місце і роль в механізмі держави. Основи організації і діяльності судових і правоохоронних органів, їх функціональне призначення та основні ознаки досліджуються у межах такої юридичної наукової дисципліни як судові і правоохоронні органи або правоохоронні органи.

У галузевих та спеціальних юридичних науках досліджуються ті ракурси, аспекти, сторони організації і функціонування тих чи інших правоохоронних органів, які належать до предмета відповідної наукової дисципліни і можуть бути вирішені за допомогою використання властивої їй методології.

Так, у науці конституційного права розкриваються конституційні основи функціонування судових і правоохоронних органів; у науці кримінального процесу - акцент робиться безпосередньо на процесуальній діяльності судових і правоохоронних органів у рамках кримінального судочинства, у цивільному

процесі - відповідно на діяльності судових і правоохоронних органів у сфері цивільного судочинства, в науці криміналістики увага зосереджується на діяльності співробітників правоохоронних органів по збору, дослідженню, оцінці і використанню доказів з метою розкриття і попередження злочинів, а в рамках юридичної психології - на психологічній підготовці співробітників судових і правоохоронних органів.

Сучасний етап розвитку більшості галузевих і спеціальних юридичних наук, передусім таких, як кримінальне право, кримінальний процес, цивільне право, криміналістика, характеризується підвищеним інтересом до вивчення зарубіжного досвіду правового розвитку, проведення відповідних порівняльно-правових досліджень. Проте ці дослідження не виходять за межі предмета відповідної галузевої і спеціальної юридичної науки, вивчають і аналізують той чи інший аспект організації і функціонування судових і правоохоронних органів.

При цьому, система судових і правоохоронних органів як складне, багатоякісне явище є сенс досліджувати комплексно. В зв'язку з чим, особливого наукового забарвлення набувають саме комплексні, при чому порівняльно-правові дослідження.

Проведення подібних порівняльно-правових досліджень більш доцільне в рамках порівняльного правознавства - відносно нової сфери юридичного наукового знання, оскільки воно, маючи ширший предмет дослідження, ніж та чи інша галузева або спеціальна юридична наука, дозволяє істотно розширити межі порівняльних досліджень, забезпечити їх комплексність, скоординованість, системність, а також додати їм нової якості як у вигляді дослідження залежності систем судових і правоохоронних органів від особливостей національних державних і правових систем, так і вивчення того спільного, що їм властиво поза національною обумовленістю і що відбиває загальносвітові тенденції їх розвитку.

## ***2. Поняття та структура системи судових і правоохоронних органів.***

Основним державно-правовим феноменом і відповідною теоретичною конструкцією, що підлягають характеристиці в межах даної роботи, є системи судових і правоохоронних органів держав, а також інші правові явища і поняття (наукові і нормативні), з якими пов'язані і від властивостей яких залежать системи судових і правоохоронних органів, зокрема, правова система, національна правова система, правова сім'я, види правових сімей та їх характеристики і т. ін.

С точки зору методології дослідження поняття системи судових і правоохоронних органів базовими є категорії системного підходу, і в першу чергу поняття системи. Система може бути визначена як сукупність закономірно впорядкованих, взаємопов'язаних елементів, кожен з яких є внутрішньою одиницею даної сукупності, що у взаємодії з іншими елементами утворює систему як ціле із наявною відповідною структурою і здатністю до саморозвитку. Структурний аспект системного дослідження передбачає з'ясування елементів системи, а також встановлення зв'язку між цими елементами. Взаємодія елементів системи спрямована на збереження системи, здійснення її головної функції [1, С. 28].

Система судових і правоохоронних органів являє собою складне утворення і може бути розглянута як така, що охоплює систему судових органів (судову систему) та систему правоохоронних органів.

Судова система – це сукупність судових установ, основним призначенням яких є здійснення правосуддя, що визначає її місце у здійсненні охорони і захисту прав, інтересів особи, суспільства і держави як центральної ланки та однієї з фундаментальних гілок державної влади, оскільки завданням правосуддя підлегли більшість напрямів правоохоронної діяльності. Загальні

засади організації та функціонування судової системи визначаються у законодавчому порядку.

Система правоохоронних органів на відміну від нормативно визначеної системи судових органів існує *de facto*, тобто наявність даної системи визначається не її нормативним визначенням, а реальним існуванням правоохоронних органів, які в своїй функціональній єдності утворюють систему, що є частиною державного апарату і наділена певною автономією в системі державних органів. Автономність (відособленість) системи правоохоронних органів проявляється саме у функціональній єдності правоохоронних органів як елементів даної системи.

Відсутність нормативного визначення системи правоохоронних органів спричиняє й неоднозначність її наукового розуміння.

Так, професор В.П. Бож'єв вважає, що правоохоронні органи утворюють певним чином відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, що мають свої чітко визначені завдання. Ці завдання полягають або у відновленні порушеного права, наприклад, у галузі цивільних правовідносин, або у покаранні правопорушника, коли відновити порушене право неможливо (при здійсненні деяких злочинів, наприклад, при вбивстві), або у відновленні порушеного права і покарання одночасно, коли можливість відновити порушене право є, але правопорушник заслуговує ще і покарання [2, С. 17]. Тобто критерієм виділення правоохоронних органів із загальної маси органів держави в цьому випадку виступає коло завдань, вказаних вище, яке й визначає сукупність державних органів, покликаних ці завдання виконувати.

Деякі вчені (К.Ф. Гуценко, М.А. Ковальов) виділяють правоохоронні органи виходячи з основних напрямів (функцій) правоохоронної діяльності, тобто для виконання функцій правоохоронної діяльності існують конкретні органи, які відповідно і називаються правоохоронними [3, С. 14]. А професор О.М. Бандурка вважає, що правоохоронними органами прийнято називати функціонуючі у суспільстві і державі установи й організації, основним завданням діяльності яких є забезпечення законності, боротьби зі злочинністю

та іншими правопорушеннями [4, С. 8]. Наведені визначення правоохоронних органів показують особливості розуміння правоохоронних органів та їх системи в залежності від основного контексту досліджень, а відповідно і зумовлюють різноманітність підходів до їх визначення.

Система правоохоронних органів, якщо в об'єднанні або сукупності правоохоронних органів підкреслюється саме наявність такої їх властивості як системність, передбачає виявлення не тільки їх цілісності, ієрархічності побудови, виділення з навколишнього державно-правового чи соціального середовища, форм взаємодії з останнім, але й виділення системоутворюючого чинника, наявність в цьому утворенні властивостей, які не зводяться до суми властивостей компонентів, що входять в цю систему.

Системоутворюючим чинником системи правоохоронних органів є правоохоронна діяльність, для здійснення якої держава і створює правоохоронні органи.

Поняття правоохоронної діяльності широко використовують у правовій і соціально-політичній літературі. Проте у сучасній юриспруденції існують різні точки зору на визначення поняття правоохоронної діяльності, хоч законодавство про статус правоохоронних органів, функції, завдання та конкретні напрями їхньої діяльності, повноваження окремих органів і службових осіб досить розвинені.

Найпоширенішим є трактування правоохоронної діяльності як певного різновиду правозастосовчої діяльності, яка є однією із специфічних форм реалізації права. Відмінність правозастосування від інших форм реалізації права полягає в тому, що воно є однією з форм активної організаційно-владної діяльності компетентних органів держави, які діють від його імені і в межах його повноважень.

Досить поширеною точкою зору є визначення правоохоронної діяльності як різновиду правозастосування, особливістю якого є виявлення правопорушень, розгляд відповідних юридичних справ і прийняття рішень про застосування заходів юридичної відповідальності. Так, А.С. Піголкін пише:



“Правоохоронна діяльність - це діяльність компетентних органів з охорони норм права від будь-яких порушень, розв’язання справ про правопорушення - застосування правових санкцій або відмова від їх застосування, а також вжиття спеціальних заходів щодо попередження порушень у майбутньому” [5, С. 31]. Подібної точки зору дотримується і С.С. Алексєєв [6, С. 124].

Таке розуміння правоохоронної діяльності видається дещо обмежувальним, оскільки відбиває тільки правові форми її здійснення, однак правоохоронна діяльність характеризується не тільки її спрямованістю на охорону права, але й різноманітністю форм впливу на потенційні і реальні загрози праву (виховна, профілактична і т. ін.). При цьому правоохоронна діяльність здійснюється не тільки державними органами, але й недержавними інститутами (наприклад, адвокатурою), які не можуть здійснювати правозастосування як владну конкретизацію, індивідуалізацію правових норм.

О.М. Бандурка так визначає правоохоронну діяльність: “Це державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу у строгій відповідності з законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку” [4, С. 6]. Такого самого трактування правоохоронної діяльності дотримується і К.Ф. Гуценко [3, С. 10].

У цих визначеннях правоохоронна діяльність вже не зводиться до правозастосування, але, з іншого боку, обмежується віднесеністю тільки до виду державної діяльності і акцентуацією знов-таки на застосуванні юридичних заходів впливу, але, наприклад, вирішення спорів (про спадщину чи ін.) важко віднести до мір впливу.

Правоохоронну діяльність розглядають також як різновид суспільної охоронної діяльності, що здійснюється компетентними суб'єктами з метою охорони суспільних відносин від правопорушень, вирішення юридичних справ про правопорушення і вживання спеціальних заходів щодо їх попередження [7, С. 191]. Дане визначення правоохоронної діяльності має більш загальний характер порівняно з попередніми, оскільки передбачає здійснення

правоохоронної діяльності не тільки державними органами, а й іншими компетентними суб'єктами, а також не обмежує здійснення правоохоронної діяльності тільки правовими формами.

Так, О.А. Чувильов і А.О. Чувильов розглядають правоохоронну діяльність в широкому розумінні - як діяльність усіх державних органів, що забезпечують дотримання прав і свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок; а у вузькому розумінні - як діяльність спеціально уповноважених органів з охорони права від правопорушень, яка здійснюється у встановленій законом формі, згідно з компетенцією того чи іншого органу [8, С. 4].

Аналіз різних визначень правоохоронної діяльності дозволяє дійти висновку, що правоохоронна діяльність, насамперед, відрізняється спрямованістю на охорону права, при цьому вона характеризується різноманітністю форм впливу на потенційні і реальні загрози праву, серед яких основними є правові форми, являє собою різновид застосування права за часом, простором і колом осіб, має публічний та процедурний (процесуальний) характер та здійснюється уповноваженим державою суб'єктом.

Тим самим, при всій багатогранності визначень правоохоронної діяльності центральними категоріями, які відображають її суть, виступають такі категорії: об'єкт охорони і предмет правоохоронної діяльності.

Об'єктом охорони виступають суспільні відносини, які регулюються правом і яким потенційно або актуально може бути нанесена або завдається шкода. Безпосередньо предметом правоохоронної діяльності є протиправні вчинки (проступки і злочини), а опосередковано - інші правові і соціальні явища, що їх обумовлюють або іншим способом з ними пов'язані (наприклад, виявлення причин правопорушень або профілактика правопорушень).

Багатогранність правоохоронної діяльності виявляється в її основних напрямках, які, в свою чергу, визначають відповідно функціональний розподіл "ролей", наявність відповідних спеціалізацій у системі правоохоронних органів. Зокрема, до основних напрямів (функцій) правоохоронної діяльності

вчені відносять: прокурорський нагляд, попереднє розслідування кримінальних справ, захист по кримінальних справах і надання іншої юридичної допомоги, охорона суспільного порядку і безпеки громадян, боротьба із злочинністю, а також правосуддя, і відповідно до основних напрямів - правоохоронні органи, що їх здійснюють, а саме суди, прокуратура, органи, що виявляють і розслідують правопорушення, органи і установи юстиції, адвокатура і деякі інші органи, що здійснюють правоохоронні функції [4, С. 6].

Або: конституційний контроль, правосуддя, організаційне забезпечення діяльності судів, прокурорський нагляд, виявлення і розслідування злочинів, надання юридичною допомогою, і відповідно такі правоохоронні органи, як суди, прокуратура, деякі з тих органів, які покликані виявляти і розслідувати злочини, органи юстиції [3, С. 13].

Зазначають також, що основними напрямами діяльності є такі: діяльність із забезпечення охорони учасників кримінального судочинства; діяльність органів прокуратури; діяльність із виявлення, запобігання та розслідування злочинів; діяльність із захисту державної (національної) безпеки, державного кордону й охорони правопорядку. Кожний напрям правоохоронної діяльності має суттєві особливості. Цим пояснюють наявність так званих "силових структур", субординацію всередині правоохоронних органів, певних організаційних та інформаційних зв'язків між ними, автономне, тобто незалежне одне від одного, відомче регулювання оперативної діяльності й управління.

Більшість визначень правоохоронної діяльності та окреслення її основних напрямів вказують, що вона здійснюється уповноваженими на те органами держави, посадовими особами та іншими суб'єктами, коло яких повинно визначатися нормативними актами, а також на її пов'язаність із застосуванням заходів впливу, що передбачає заходи державного примусу. Дане головним чином й обґрунтовує необхідність акцентуації на наявності спеціального компетентного суб'єкта – правоохоронного органу держави.

В Україні відсутнє конституційне закріплення поняття правоохоронного органу та їх системи. Тільки у ч.3 ст.17 Конституції України згадується термін правоохоронні органи: „Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.” У коментарі до цієї статті, що був розроблений Інститутом законодавства Верховної Ради України (1996р.), до правоохоронних органів відносять: Службу безпеки України, Національну гвардію, Внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, міліцію та деякі інші державні структури [9].

Певною спробою нормативного закріплення переліку правоохоронних органів є Закон України „Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” від 23.12.1993р., в п.1 ст.2 якого визначено, що до правоохоронних органів відносяться органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, а також інші органи, що здійснюють правозастосовчі або правоохоронні функції [10].

Іншими спробами нормативного визначення правоохоронного органу є Закон України „Про Службу безпеки України від 25.03.1992р., який також містить термін правоохоронні органи, а саме у ч. 1 ст.1 даного закону визначається: „Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України”[11].

У Законі України „Про оперативно-розшукову діяльність” від 18.02.1992р. (ст.5) наводиться перелік оперативних підрозділів, зокрема: органів внутрішніх справ, органів служби безпеки, прикордонних військ, управління державної охорони[12], а Кримінально-процесуальний кодекс України від 15.12.1992р. визначає органи : - дізнання, якими є міліція, органи державної безпеки, командири військових частин, з’єднань, начальники військових установ, митні органи, начальники виправно-трудових установ, слідчих ізоляторів, лікувально-

трудова профілакторіїв і виховно-трудова профілакторіїв, органи державного пожежного нагляду, органи прикордонної охорони, капітани морських суден, - попереднього слідства, до яких відносяться слідчі прокуратури, органів внутрішніх справ, органів безпеки, - правосуддя – це районні (міські) суди, обласні суди та Київський і Севастопольський міські суди, міжобласні суди, Верховний Суд Автономної Республіки Крим, Верховний Суд України, - захисту – це особи, які мають свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю, а також за згодою підсудного – це особи, що являються його близькими родичами, опікунами чи піклувальниками[13].

При цьому, в нормативно-правових актах України, регулюючих діяльність окремих правоохоронних органів, визначено серед їхніх головних завдань зокрема: „...забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів” (ст. 2 Закону України „Про міліцію” від 20.12.1990 р.)[14]; „ ...всестороннє утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку ...” (ст. 4 Закону України „Про прокуратуру” від 5.11.1991 р.)[15].

Аналіз окремих аспектів нормативного визначення правоохоронного органу свідчить, що серед багатьох державних органів правоохоронні мають певні юрисдикційні та організаційні відмінності, і до них належать такі державні органи, предмет діяльності яких законодавчо зафіксовано як завдання або функції саме охоронного призначення, хоч у назві це може й не відбиватися. Правоохоронні функції або завдання здебільшого залежать від участі того чи іншого органу в охороні (підтриманні) правопорядку. Тим самим, до складу юрисдикції правоохоронних органів входять взаємопов'язані напрями, а саме функції або завдання з охорони права, охорони правопорядку, розслідування або запобігання порушень права, відновлення порушеного права, захист національної (державної) безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності.

Відповідно до розглянутих вище структурних і функціональних особливостей правоохоронної діяльності правоохоронний орган держави можна визначити як орган, уповноважений державою на застосування заходів

державного примусу, рішення якого мають правозастосовчий характер, і діяльність якого полягає у впливі на загрози праву як реальні, так і потенційні, і носить державно-владний, юрисдикційний, підзаконний і регламентований характер.

Виходячи з розглянутого система правоохоронних органів може бути визначена як система суб'єктів, що здійснюють правоохоронну діяльність держави.

На відміну від інших систем державних органів система правоохоронних органів не має традиційної організаційної побудови, як, наприклад, система органів виконавчої влади, а являє собою цілісну сукупність, системоутворюючим чинником якої є функціональний критерій – безпосередньо правоохоронна діяльність, що визначено їх спільним функціональним призначенням, хоча це й не виключає наявності відповідних органів (чи повноважень у певних державних структурах) координаційної спрямованості щодо діяльності правоохоронних органів. Так, в Україні відсутній такий державний орган, як, наприклад, міністерство правоохоронних органів України, але при цьому в нашій державі діють Рада національної безпеки і оборони України та Координаційний комітет при Президентові по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, які перш за все здійснюють координаційну роль в діяльності правоохоронних органів України з метою поліпшення реалізації правоохоронними органами завдань по забезпеченню та захисту прав громадян. Саме об'єднаність перш за все своїм функціональним призначенням та координаційний зв'язок між правоохоронними органами виступає особливістю організаційної побудови системи правоохоронних органів.

Правоохоронна діяльність, як основна форма функціонування цих спеціальних органів держави, визначає їх відмінність не тільки від інших, не правоохоронних органів держави чи правоохоронних інститутів недержавної природи (наприклад, адвокатура, приватні детективні і охоронні агентства), але і загальне і відмінності у власне правоохоронних органах держави.

Виходячи з того, що складниками системи судових і правоохоронних органів виділяються державні органи, а також згідно з основними напрямками правоохоронної діяльності, серед яких центральними виступають правосуддя, прокурорський нагляд, виявлення і розслідування правопорушень, і які відповідно здійснюють судова система, прокуратура і органи, що виявляють і розслідують правопорушення, системи судових і правоохоронних органів різних країн в даній роботі обмежуються розглядом саме зазначених органів.

При чому, серед правоохоронних органів, що виявляють і розслідують правопорушення, в свою чергу, існує предметний розподіл компетенції, виходячи з багатогранних виявів злочинності, як об'єкта впливу правоохоронної діяльності в різних сферах життєдіяльності суспільства і особи. Але при цьому, поліція (міліція) є таким органом, в загальній масі повноважень якого основну питому вагу становить виявлення і розслідування правопорушень, тому ми й акцентуємо увагу на характеристиці саме її організації та функціонування.

Як зазначалося вище, система судових і правоохоронних органів характеризується певною ієрархічністю, зумовленою функціональним характером її системоутворення, і охоплює певні складові ланки, що мають відповідні завдання, повноваження і виконують певні функції для досягнення єдиної мети, а саме - охорони і захисту прав, свобод і законних інтересів громадян.

Водночас у межах судової системи та правоохоронних органів одного виду домінуючим в їх побудові є організаційний критерій, що поєднується з принципом територіальності.

Судові органи як складові судової системи організовані за принципом територіальності та спеціалізації. Правоохоронні органи одного виду як складові системи правоохоронних органів являють собою певні підсистеми, що характеризуються цілісністю, якісною своєрідністю і відносною самостійністю. Інакше кажучи, правоохоронні органи одного виду – це один з елементів (підсистема) системи правоохоронних органів, що має організаційно-правову

самостійність, створюється у законодавчому порядку, здійснює за допомогою специфічних методів і форм свою профільуючу діяльність (виходячи з головних напрямів правоохоронної діяльності) від імені держави, на основі і в межах закріпленої за ним компетенції, обсяг і характер якої залежать від його місця в системі правоохоронних органів.

Між елементами (правоохоронними органами) даних підсистем існують субординаційні зв'язки, тобто правоохоронні органи одного виду будуються в ієрархічному порядку, в підпорядкуванні нижчестоящих правоохоронних органів вищестоящим, із урахуванням адміністративно-територіального поділу держави, тобто компетенція того чи іншого правоохоронного органу поширюється відповідно на певну територію держави. Теж саме є основою організації судових органів.

Нарівні із визначеним, система судових і правоохоронних органів функціонує в межах навколишнього середовища, основу якого для юриспруденції становить національна правова система країни, що підводить до необхідності опису відповідно національної правової системи та правової сім'ї.



### ***3. Поняття та основні риси національної правової системи.***

Правова система - гранично широке поняття в юриспруденції, яке стоїть в одному ряду з такими виразами, як “правова дійсність”, “правова реальність”, “правова матерія”, “правове середовище”, “правовий світ”, „правове життя” і т. ін. Як зазначає Н.М. Оніщенко правова система є складовою нормативно упорядкованої частини правового життя – процесу виробництва та відтворення правових відносин, що виникають між людьми з приводу задоволення тих чи інших інтересів, а правове життя – це неперервний процес діяльності численних індивідів, що спрямовують свої зусилля на вирішення суспільно значущих завдань з допомогою системи правових засобів [16, С.10].

Категорія “правова система” розглядається в правовій науці с точки зору таких концептуальних підходів, як системний, що досліджує сукупність взаємозв’язків у системі, та у ціннісно-нормативний, що розглядає культурно-історичний, духовний зміст правової системи. Визначається правова система й виходячи із різних її рівнів, зокрема суб’єктного, що має пряме відношення до функціонування системи правоохоронних органів, інтелектуально-психологічного, нормативно-регулятивного, соціального, а також поняття правової системи розглядається у вузькому і широкому розумінні. У найвужчому значенні під цією системою розуміється право певної держави. Правова система в широкому розумінні - це поняття, яке нарівні з правом як системою норм включає в себе ряд інших компонентів правового життя суспільства [17, С.18]. Поступово в теорії права установився широкий підхід до розуміння правової системи, за яким зміст правової системи зводиться не до права і законодавства, а включає в себе, крім права, теоретичні і світоглядні компоненти, а також юридичну практику.

Відповідно до багатогранного змісту поняття правової системи варіюються і визначення цього поняття. Так, Н.І. Матузов визначає правову систему як сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов’язаних, соціально

однорідних юридичних засобів, за допомогою яких держава чинить необхідний вплив на суспільні відносини (закріплення, регулювання, охорона, захист) [18, С. 26]. Майже аналогічної точки зору щодо визначення правової системи притримується В.К. Бабаєв [19, С. 85].

Таке розуміння правової системи відрізняється акцентуацією на характеристиці правової системи як сукупності правових (юридичних) засобів, що впливають на суспільні відносини і безпосередньо регулюють їх.

На думку В.Д. Перевалова, правова система – це цілісний комплекс правових явищ, зумовлений об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, усвідомлений і постійно відтворюваний людьми та їх організаціями (державою), що використовується ними для досягнення своїх цілей [20, С. 463]. Визначення правової системи В.Д. Перевалова, на відміну від попередніх визначень правової системи, в яких увага зосереджується на державному регулятивно-охоронному характері правової системи, розкриває суть правової системи з позиції спрямованості її на суб'єктів права.

В.Н. Синюков у своєму визначенні зосереджує основну увагу на національному характері правової системи і представляє національну правову систему як “конкретно-історичну сукупність права (законодавства), юридичної практики і пануючої ідеології окремої країни (держави)” [21, С. 163]. За М.Н. Байтіним, правова система - це сукупність внутрішньо організованих і взаємопов'язаних, класово однорідних і спрямованих зрештою до загальних цілей правових явищ, кожне з яких в рамках єдиної структури виконує свою специфічну службову роль [22, С. 38]. Отже в даному визначенні правова система характеризується з позиції власне системного підходу. З позицій системного підходу досліджує правову систему Л.А.Луць, визначаючи правову систему як цілісну структурно впорядковану за допомогою норм права та інших правових засобів стійку взаємодію суб'єктів права, що забезпечує досягнення правопорядку як необхідної умови функціонування соціальної системи, акцентуючи увагу, що єдиними її елементами є суб'єкти права [23, С.11-12].

Ю.О.Тихомиров розглядає правову систему з точки зору її нормативного характеру і представляє правову систему держави як структурно організований нормативний масив, який орієнтується, формується і діє на основі загальних принципів, в якому можна виділити цілі права, принципи побудови, порядок правотворчості, закони, підзаконні акти, акти місцевого самоврядування, схвалені міжнародні акти і норми, внутрішньосистемні правові зв'язки і співвідношення [24, С. 45].

У літературі представлена точка зору, згідно з якою правова система – це цілісна сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих правових явищ, що формуються суспільством, при необхідності опосередкованих державою, призначених особливими засобами і методами об'єднувати людей в єдиний соціум та регулювати їх відносини з метою самозбереження суспільства та його прогресивного розвитку [25, С. 27]. У цьому зв'язку слушним здається твердження, що правова система притаманна певному соціуму, який досяг рівня державності, а наявність у держави власної національної правової системи зумовлена тим, що в кожній країні діють свої правові звичаї, традиції, законодавство, юрисдикційні органи, особливості правового менталітету, правової культури, які склалися історично. Внаслідок цього у будь-якій державі правова система, будучи невід'ємним елементом правової культури, детермінована історичними та географічними факторами і являє собою частину соціальної системи держави, охоплюючи усі правові явища: правотворчість, правову свідомість, діяльність по реалізації права, правову ідеологію [26, С. 257-259].

В роботах більшості правознавців співпадає думка про те, що правова система включає три групи правових явищ: юридичні норми, принципи, інститути (нормативна сторона), сукупність правових установ (організаційна сторона), сукупність правових поглядів, ідей, правова культура (ідеологічна сторона).

У більш детальному викладі сукупність елементів правової системи

виглядає таким чином : 1) право як сукупність створених державою норм, що перебуває під її охороною; 2) законодавство як форма вираження цих норм (нормативні акти); 3) правові інституції, що здійснюють правову політику держави; 4) судова та інша юридична практика; 5) механізм правового регулювання; 6) правореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення; 7) права, свободи і обов'язки громадян (право в суб'єктивному значенні); 8) система функціонуючих у суспільстві правовідносин; 9) законність і правопорядок; 10) правова ідеологія (правосвідомість, юридичні доктрини, теорії, правова культура тощо); 11) суб'єкти права (індивідуальні і колективні); 12) системні зв'язки, які забезпечують єдність, цілісність та стабільність системи; 13) інші правові явища (юридична відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, законні інтереси тощо), які утворюють “інфраструктуру правової системи”[27, С.159].

При цьому деякі автори, визначаючи правову систему як соціальну організацію, що включає основні компоненти національної правової культури, до її елементів відносять також регіональну і місцеву правову інфраструктуру, системи і підсистеми нагляду, контролю, профілактики правопорушень, правового інформування і правових комунікацій, юридичну освіту, підготовку і перепідготовку кадрів тощо [21, С.165].

У вітчизняному правознавстві зустрічається й таке визначення правової системи: це – полісистемний комплекс внутрішньо погоджених, взаємозалежних, соціально однорідних правових явищ, що відносяться до нормативного, інституціонального, ідеологічного рівнів правової дійсності, за допомогою яких виявляється регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на соціальні відносини з метою гармонійного розвитку суспільства [28, С. 6].

При розгляді конкретної правової системи відповідно до визначеної загальнотеоретичної моделі слід зауважити, що нормативна система частина розкривається при дослідженні системи права та системи законодавства, інституціональна – при аналізі практики судових та правоохоронних органів, а ідеологічна частина зумовлена особливим значенням, яке має правова культура

суспільства для розвитку правової системи. Ці частини, будучи взаємозалежними, в єдності створюють загальну картину становлення й сучасного функціонування певної правової системи в її своєрідності і неповторності.

Ця думка підтверджується вітчизняними вченими, наприклад, О.Ф. Скакун не лише характеризує структуру правової системи, але й звертає увагу на значення врахування типу взаємодії її елементів для встановлення особливостей функціонування системи. Зокрема, вона зазначає, що структура правової системи включає такі елементи: суб'єкти права; правові норми та принципи; правові відносини, правова поведінка, юридична практика, режим функціонування правової системи; правова ідеологія, правова свідомість, правові погляди, правова культура; зв'язки між вказаними елементами, які визначають результат їхньої взаємодії – законність, правопорядок[26, С. 258-259].

Існує також точка зору, згідно з якою загальну кількісну структуру правової системи можна визначити як таку, що складається з цілого ряду взаємопов'язаних частин - системи права, системи законодавства, систем законодавчої, виконавчої і судової влади і систем правоохоронних органів, функції яких відповідно зводяться до законотворчості і виконання законів. Якісна характеристика правової системи України повинна розглядатися за юридичними ознаками суб'єктів правовідносин, предмета регулювання, правових механізмів реалізації норм права, при цьому серцевиною нинішньої правової системи виділяється законодавство [29, С. 10-11]. Тим самим, система правоохоронних органів функціонує в межах відповідної національної правової системи, виступаючи однією з багатьох її складників.

Підсумовуючи вище викладене, є сенс підкреслити, що правова система не збігається ні з системою права як внутрішньою його структурою, ні з системою законодавства як певним компонуванням діючих нормативних актів, ні з механізмом правового регулювання, оскільки не всі юридичні явища безпосередньо беруть участь у правовому регулюванні.

Не збігається правова система й з близьким до неї поняттям “правова основа державного і суспільного життя”, оскільки до правової основи входять лише основні юридичні компоненти, такі, наприклад, як право, законність, правопорядок і деякі інші, у свою чергу, правова система - за своєю суттю ширша і складніша. Правова система не співпадає також і з поняттям правової надбудови, хоча ці поняття і близькі, але вони не є тотожними, бо мають різне функціональне призначення: надбудова - це категорія історичного матеріалізму, що виходить з гносеологічного питання про те, що є первинним, а що - вторинним, а правова система - це поняття юридичне. Водночас правова система є частиною (компонентом) більшої за масштабом та змістом соціальної системи і спрямована на підтримання та захист правопорядку як необхідної умови функціонування суспільства та держави.

На основі розглянутого, національну правову систему можна представити, як сукупність взаємопов'язаних правових явищ, зумовлених об'єктивними закономірностями та історичним шляхом розвитку суспільства, що має унікальні (властиві тільки певній національній правовій системі), особливі (властиві певній групі (сукупності) національних правових систем) та загальні (притаманні всім правовим системам як надбанню людства) риси і характеристики.

В світі існує більше 200-х національних правових систем, що, істотно ускладнює їх вивчення та порівняльно-правовий аналіз.

Для певної структуризації національних правових систем, для удосконалення можливостей їх дослідження в юридичній науці прийнято класифікувати або типологізувати національні правові системи за різними критеріями.

У сучасному правознавстві існує дві загальноприйнятих класифікації національних правових систем - французького вченого-компаративіста Р. Давіда і німецького дослідника К. Цвайгерта.

Р. Давід і його послідовники, виходячи з критеріїв ідеології і юридичної техніки, виділяють три основні правові сім'ї - романо-німецьку правову сім'ю,

сім'ю загального права, сім'ю соціалістичного права, а також ряд релігійних і традиційних правових сімей, що прилучаються до основних правових сімей [30].

К. Цвайгерт за критерій класифікації правових систем бере “правовий стиль”, що складається з таких елементів, як походження та еволюція правової системи, своєрідність юридичного мислення, специфічних правових інститутів, природи джерел права і способів його тлумачення, ідеологічних чинників. На основі такого критерію К. Цвайгерт виділяє ряд правових кіл: романський, німецький, скандинавський, англо-американський, соціалістичний, ісламський, індуський [31].

У більшості порівняльно-правових досліджень і наукових класифікацій об'єднання національних правових систем у правові сім'ї відбувається на основі істотної схожості юридичних ознак, а саме: схожість конкретно-історичного розвитку, структури права і систем джерел права [17, 24, 30].

Таким чином, під "правовою сім'єю" розуміється більш або менш широка сукупність національних правових систем в межах одного типу, об'єднаних спільністю історичного формування, структури джерел, провідних галузей і правових інститутів, правозастосування, понятійно-категоріального апарату юридичної науки [32, С. 51].

В кожній національній правовій системі виявляються такі риси, які властиві всім правовим системам; риси, загальні для певних правових систем в рамках правової сім'ї, правової групи і, нарешті, такі риси, які властиві тільки даній національній правовій системі (специфічні). Особливість кожної національної правової системи полягає, отже, не тільки в її специфічних рисах, але і в тому, як заломлюються в ній риси, властиві тій правовій сім'ї, до якої певна національна правова система належить, а також інших існуючих правових сімей.

При цьому жодна правова система не є ідеальним втіленням тієї чи іншої правової сім'ї, оскільки «чистих» правових сімей, як і ізольованих від інших правових систем, реально не існує, будь-яка правова сім'я - це теоретична

побудова, конструкція, модель, звільнена від окремих варіантів і відступів, створена дослідником шляхом узагальнення спостережень над правовим матеріалом конкретних національних правових систем.

Враховуючи, що Україна, як демократична, соціальна, правова держава, визначила для себе європейський шлях розвитку, одним з пріоритетів якого є інтеграція в Європу, ми зосереджуємо увагу на характеристиці таких правових сімей, як романо-германська і англо-американська, оскільки дані правові сім'ї є безпосереднім “продуктом” європейської цивілізації. При цьому, на сучасному етапі розвитку світового співтовариства національні правові системи європейських країн, що здебільшого утворюють романо-германську правову сім'ю, а також національна правова система Англії, що належить до сім'ї загального права, об'єднані єдиним європейським правовим простором, а Сполучені Штати Америки, національна правова система яких відноситься до сім'ї загального права, активно впливають на геополітичні та економічні процеси розвитку світового співтовариства.

Поряд із вказаним, класифікація правових сімей, відповідно до якої романо-німецька (континентальна) і англо-американська (сім'я загального права) правові сім'ї є одними з основних правових сімей сучасності, розроблена відомим французьким компаративістом Рене Давідом і знайшла значну кількість прихильників і послідовників [17, 24, 26, 32].

У межах даних правових сімей ми обмежуємося характеристикою систем правоохоронних органів національних правових систем Німеччини, Франції, Англії і США як основних представників цих правових сімей, а саме: національними правовими системами Німеччини і Франції, як “материнськими” правовими системами для романо-германської правової сім'ї, і національною правовою системою Англії, відповідно - для англо-американської правової сім'ї, а також національною правовою системою Сполучених Штатів Америки, що, як представник англо-американської правової сім'ї, має яскраво виражену самобутність і носить специфічний характер.

---



Названі як основоположні національні правові системи є такими для відповідних правових сімей, виходячи з того, що в рамках цих правових сімей немає жодної національної правової системи, що не запозичила б ті або інші принципово важливі елементи побудови правової системи від відповідних материнських правових систем романо-германської та англо-американської правових сімей.

Це виявляється, насамперед у тому, що головні джерела права національних правових систем, що входять у романо-німецьку правову сім'ю, зокрема Австрії, Бельгії, Іспанії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Швейцарії і деяких інших держав, характеризуються суттєвим впливом на їхнє формування і розвиток французького і (або) германського права. Так, одним з основних джерел права Австрії є Загальне цивільне укладення (1811 р.), засноване на принципах римського права, із наступними кількарізовими змінами і доповненнями, що в подальшому наблизило цей законодавчий акт до Німецького Цивільного укладення (1896 р.), у свою чергу зміст Загального цивільного укладення Австрії вплинув на розвиток законодавства в Угорщині, Румунії, Греції та в деяких інших державах, національні правові системи котрих також входять у романо-германську правову сім'ю. Основою законодавства Бельгії як самостійної держави є французькі кодекси, що мали вирішальний вплив на розвиток бельгійського права, а один із французьких кодексів, зокрема Цивільний кодекс, діє в Бельгії і нині. У кодексах Іспанії, як основи її правової системи, також відбивається вплив французького права. На сучасному етапі в правовій системі Люксембургу діють французькі кодекси, у правовій системі Нідерландів чітко простежується французький вплив у класифікації галузей права, а також безпосередньо в таких галузях права, як цивільне і сімейне право, на голландське право відчутно вплинула німецька правова традиція, особливо в XIX-XX ст. Найважливіше джерело права Португалії - Цивільний кодекс (1966 р.) складений з урахуванням досвіду застосування діючого раніше ЦК Португалії (1867 р.), розробленого під впливом Французького Цивільного кодексу, а також з урахуванням Німецького

Цивільного укладення (1896 р.). Законодавство Швейцарії зазнало великого впливу французьких законів, особливо в сфері цивільного та кримінального права. Крім названих національних правових систем, що зазнали відчутного впливу французького і німецького права, французька правова традиція лежить також в основі правових систем Алжиру і Тунісу, що тривалий час були колоніями Франції, і на сучасному етапі розвитку національні правові системи даних країн носять змішаний (сполучення французьких правових традицій і мусульманського права) характер, а також в основі національних правових систем Аргентини, Мексики, Бразилії, Колумбії та інших латиноамериканських країн, що утворюють відособлену групу національних правових систем у межах романо-німецької правової сім'ї [33].

У межах англо-американської правової сім'ї англійське право істотно вплинуло на національні правові системи країн, що входять у Британську Співдружність, як-от Австралії, Нової Зеландії, Мальти, Бангладеш, та на деякі інші національні правові системи. Так, у національній правовій системі Австралії вплив англійського права такий великий, що до останнього часу австралійське право розглядалося, як частина англійського, і тільки порівняно недавно право Австралії стали сприймати як самостійну правову систему. Національна правова система Нової Зеландії також склалася на основі виключно англійського права. Тривалий час Нова Зеландія була англійською колонією і на неї поширювалася дія всіх джерел права Англії, що має серйозне значення для права Нової Зеландії ще і на сучасному етапі розвитку. Національна правова система Бангладеш заснована переважно на англійському праві, при цьому великого поширення в правовій системі Бангладеш набуло також право релігійних общин. Змішаний характер носить і національна правова система Мальти, тому що у своїх основних рисах вона сформувалася в період, коли Мальта була англійською колонією. Проте Мальта сприйняла також і елементи французького права. Національна правова система Ірландії, що теж була англійською колонією, (нині Великобританія панує лише над її північною частиною) заснована на англійському праві і сприйняла його основні

джерела і доктрину. Це саме відноситься і до національної правової системи Канади (за винятком провінції Квебек, право якої тяжіє до французького права), на сучасному етапі розвитку якої значний вплив на юридичну науку і судову практику мають праці англійських і американських юристів [33].

Таким чином з викладеного вище випливає, що саме національні правові системи Німеччини і Франції в рамках романо-германської правової сім'ї та національна правова система Англії в рамках англо-американської правової сім'ї є "материнськими" представниками даних правових сімей, а національна правова система США, заснована на англійській правовій традиції, сприйнявши основні джерела англійського права, його структуру, характеризується значною специфікою.

---

#### ***4. Системи судових і правоохоронних органів романо-германської та англо-американської правових сімей: загальне та особливе.***

Дослідження особливостей організаційно-функціональної побудови систем судових і правоохоронних органів Німеччини, Франції, Англії і Сполучених Штатів Америки, а також загальне і особливе національних правових систем даних держав дає підставу вважати, що організаційно-функціональна побудова певної системи судових і правоохоронних органів залежить від характерних особливостей відповідної національної правової системи.

Порівняльно-правовий аналіз систем судових і правоохоронних органів Німеччини, Франції, Англії, США показує, що організаційно-функціональна побудова систем судових і правоохоронних органів національних правових систем певної правової сім'ї характеризується спільними ознаками, наявність яких зумовлена належністю відповідних національних правових систем до однієї правової сім'ї.

Так, в основі організації судових систем Німеччини і Франції покладено принцип спеціалізації, що виявляється в наявності п'яти напрямів судової системи Німеччини: (загальна, адміністративна, трудова, соціальна, фінансова юстиції), і двох напрямів судової системи Франції (загальна, адміністративна юстиції). Спеціалізація судових систем Німеччини і Франції зумовлена досить високим рівнем кодифікації законодавства як основного джерела права в даних національних правових системах, що виступає однією з основних характеристик романо-германської правової сім'ї, основоположними представниками якої є національні правові системи Німеччини і Франції.

На відміну від національних правових систем романо-германської правової сім'ї, зокрема Німеччини і Франції, в національних правових системах Англії і США, як представниках англо-американської правової сім'ї, основним джерелом права є судова практика (судовий прецедент); судді в цих країнах виступають “творцями” права (як системи встановлених і правових норм, що

санкціонуються державою), і незважаючи на те, що законодавство як джерело права в національних правових системах Англії і США набуває все більшого значення, проте рівень кодифікації законодавства не досить високий порівняно з національними правовими системами романо-германської правової сім'ї, що і зумовлює відсутність відповідної спеціалізації, закладеної в основу організаційно-функціональної побудови судових систем Англії, США, кожна з яких при цьому має свої специфічні риси, зумовлені формою державного устрою і державного правління цих країн. При цьому не можна не відмітити наявність окремих спеціалізованих судів або судових установ в судових системах даних держав. Проте вони не є окремими, самостійними напрямками судових систем даних країн, тобто їх наявність не відображає характерної особливості судових систем Англії і США.

Нарівні з цим домінуюче становище судової практики як джерела права в національних правових системах англо-американської правової сім'ї визначає і відповідне місце судової системи в державному механізмі, яке є більш вагомим порівняно з місцем, яке посідають судові системи країн романо-германської правової сім'ї, при чому організація судових систем зумовлює, в свою чергу, організаційну побудову органів прокуратури.

Основне призначення органів прокуратури Німеччини, Франції, Англії, США полягає в забезпеченні законності в сфері розслідування злочинів та проведенні кримінального переслідування. При цьому взаємодія (як організаційна, так і функціональна) прокуратури з судовою владою в кожній з розглянутих систем судових і правоохоронних органів характеризується специфічними особливостями. Так, відмітною особливістю організації органів прокуратури Німеччини і Франції є те, що прокуратура функціонально є відомством міністерства юстиції, але при цьому організаційно належить до судової влади: в сфері компетенції певного суду загальної юстиції здійснює свою діяльність відповідний орган прокуратури. Взаємодія прокуратури Англії і США з судовою владою, незважаючи на належність національних правових систем даних країн до однієї - англо-американської - правової сім'ї,

відрізняється специфічними особливостями, а саме: прокуратура Англії характеризується відносною незалежністю від судової влади, а прокуратура США піднаглядна суду.

При всіх відмінностях поліцейських органів систем правоохоронних органів, що розглядаються у даному дослідженні, поліція Німеччини, Франції, Англії і США організована за територіальним принципом в поєднанні з внутрішньою функціональною спеціалізацією поліцейських органів. Функціональна спеціалізація поліції Німеччини і Франції, Англії і США виражається в функціональному поділі поліції на кримінальну і адміністративну (патрульну) поліцію, при цьому поліцейські органи даних держав здійснюють свої повноваження згідно з територіальним розподілом країни.

Крім вказаної характеристики організація поліції Німеччини і Франції характеризується наявністю спеціалізованих підрозділів, створених для посилення поліцейських функцій, безпосередньо спрямованих на забезпечення внутрішнього порядку і безпеки у разі загрози демократичному устрою держави (в Німеччині такі функції покликана виконувати поліція готовності, у Франції - підрозділи Національної жандармерії). В основі їх організації лежить функціональний та територіальний критерії, оскільки в кожній адміністративно-територіальній одиниці держави діють відповідні структури вказаних підрозділів.

Особливістю функціонування поліції і США, і Англії є наявність, крім безпосередньо поліцейських органів, державних органів або посадових осіб, які наділені певними поліцейськими функціями: в США, наприклад, до таких державних органів належить ФБР, в Англії до посадових осіб, наділених певними поліцейськими функціями, можна віднести коронера.

Однією з основних відмінностей організації поліції Німеччини і Франції від організації поліції Англії і США є організація управління поліцейськими органами даних держав.

---

Організація управління поліцією Німеччини, Франції відрізняється централізованим характером, що виявляється в широких повноваженнях Міністерства внутрішніх справ Німеччини і Франції і досить сильних політичних позиціях, що займають МВС в державному механізмі даних країн.

Організація управління поліцією Англії і США носить децентралізований характер, що особливо яскраво виражено в організації поліції США, а саме - у відсутності єдиного органу управління поліцією (МВС), а також виявляється в функціях МВС Англії, які відрізняються децентралізованим характером.

Порівняльний аналіз основних характеристик систем судових і правоохоронних органів національних правових систем Німеччини, Франції, Англії, США дає можливість простежити обумовленість організаційно-функціональної побудови системи судових і правоохоронних органів національно-історичною та правовою специфікою їх країн.

Національні правові системи, що відносяться до однієї правової сім'ї, мають спільні риси і характеристики, в свою чергу, обумовленість системи правоохоронних органів від відповідної національної правової системи свідчить про наявність схожих принципів і ознак організаційно-функціональної побудови систем судових і правоохоронних органів національних правових систем, що входять в одну правову сім'ю.

Так, у XIX-XX ст.ст. склалися два підходи до діяльності правоохоронних органів – „британсько-американський” та „континентально-європейський”. Британська модель склалася як продукт тривалого розвитку різних форм общинного самоуправління. На процес організаційного і правового становлення системи правоохоронних органів США суттєвий вплив мали особливості англосаксонської ментальності, орієнтованої знову ж на общинне самоуправління. Континентальна модель створювалася під впливом ідей Великої Французької революції, зокрема абсолютизації централізованої державної влади, і головна відповідальність за стан правопорядку покладалася на національні, загальнодержавні органи.

---

Зазначене дозволяє визначити типізацію систем судових і правоохоронних органів національних правових систем певних правових сімей, тобто визначити романо-германський і англо-американський типи системи судових і правоохоронних органів, основні характеристики яких ми розглянемо у наступних розділах роботи.

---



#### ***4.1. Системи судових і правоохоронних органів романо-германського типу.***

---

Романо-германський тип системи судових і правоохоронних органів може бути визначений як сукупність подібних ознак і характеристик, а також єдиних принципів організаційно-функціональної побудови систем правоохоронних органів національних правових систем, що належать до романо-германської правової сім'ї, на основі спільних рис національних правових систем даної правової сім'ї.

До головних ознак названого типу системи судових і правоохоронних органів можна віднести: наявність спеціалізованих судів, що складають відособлені судові системи, і насамперед, адміністративної юстиції, наявність Конституційного суду; підпорядкування прокуратури, функціональне призначення якої полягає в здійсненні кримінального переслідування і підтримки обвинувачення в суді, Міністерству юстиції з чітким поділом компетенції в залежності від ієрархічної побудови судів загальної юстиції; наявність слідчого судді; централізоване управління в системі Міністерства внутрішніх справ. В межах вказаного типу окремі системи правоохоронних органів відповідних національних правових систем мають специфічні характеристики, що зумовлено унікальними особливостями кожної національної правової системи, що входить до романо-германської правової сім'ї.

В даному розділі ми розглянемо характеристику організаційно-функціональної побудови систем судових і правоохоронних органів Франції та Німеччини як країн, національні правові системи яких є материнськими (основоположними) для романо-германської-правової сім'ї.

*- Система судових і правоохоронних органів Франції.*

Судова система Франції складається з системи судів загальної юстиції і адміністративної юстиції. Система загальних судів у Франції складається з Касаційного суду, апеляційних судів і судів, які розглядають різні категорії справ у першій інстанції.

Верховною судовою інстанцією у Франції є Касаційний суд, перший голова якого вважається вищим суддею Франції. „Касаційний суд розв’язує касаційні скарги на постанови, що не підлягають оскарженню в апеляційному порядку, винесені установами судової системи. Касаційний суд не розглядає справи по суті, якщо інше не передбачене законодавством” (ст. 111-2 Кодексу судоустрою Франції) [34, С. 310].

Цей суд правомочний касаціювати будь-яке рішення або вирок апеляційних судів у разі порушення норм матеріального чи процесуального права. Після касації вироку або всього судочинства у справі він направляє його на новий розгляд до одного з апеляційних судів.

Касаційний суд, що очолює систему загальних судів, - це одна з найстаріших державних установ Франції. Він існував ще при "старому режимі", що передував революції 1789р., а свою нинішню назву дістав в 1790 р. Касаційний суд знаходиться в Парижі і нині, після реформи 1967 р., включає в себе шість палат: п'ять - по цивільних і одну - по кримінальних справах.

У свою чергу "цивільні" палати діляться на першу, другу і третю палати по цивільних справах, палату по торгових і фінансових справах і палату з соціальних питань, що розглядає справи щодо соціального страхування, трудових спорів та ін.

Касаційний суд складається з першого голови, шести голів палат, 84 членів суду (їх прийнято називати радниками), 36 радників-доповідачів різних категорій, а також генерального прокурора при Касаційному суді, першого генерального адвоката і 19 генеральних адвокатів (всі вони є не представниками сторін, а помічниками генерального прокурора). Ще одна

категорія службовців Касаційного суду - аудиторів, які разом з радниками-доповідачами, що мають дорадчий голос і більш високий статус, беруть участь у підготовці справ до слухання. Усього до складу Касаційного суду входить 169 суддів.

До компетенції Касаційного суду входить розгляд касаційних скарг на постанови нижчестоящих судів, по яких, як правило, але не обов'язково, вичерпані можливості оскарження в звичайному апеляційному порядку. При цьому суд розглядає лише скарги з питань права, а не факту - тільки на неправильне застосування закону і на порушення процесуальних норм.

По кримінальних справах Касаційний суд має право переглядати вироків, що набирають законної чинності, по обставинах, що знову відкрилися, але тільки в інтересах засудженого, що виключає оскарження виправдувальних вироків будь-ким, крім самого засудженого. Касаційний суд, скасовуючи рішення або вирок нижчестоящего суду, як правило, направляє справу на новий розгляд до іншого суду такого ж рівня зі своїми рекомендаціями. Однак якщо фактичні обставини справи не викликають сумніву, Касаційний суд має право винести своє власне остаточне рішення [35].

Касаційний суд виносить постанови тільки щодо конкретних справ, однак вони істотно впливають на судову практику і забезпечують однакове застосування законів у масштабі всієї країни, оскільки служать орієнтиром при розгляді судами аналогічних справ або при трактуванні тих чи інших правових інститутів.

Другим рівнем судової системи Франції є апеляційні суди. У Франції судово-територіальний поділ не співпадає з адміністративним поділом країни. У країні апеляційних судів приблизно втричі менше, ніж департаментів, а це означає, що територіальна юрисдикція апеляційного суду розповсюджується на кілька департаментів.

Апеляційні суди у Франції нині налічують тридцять апеляційних судів на континенті, юрисдикція яких розповсюджується на територію кількох департаментів (від двох до чотирьох), і п'ять апеляційних судів, що діють у

заморських територіях Франції. Кожний апеляційний суд називається за назвою того міста, де він розташований.

У апеляційних судах є, як правило, декілька палат з цивільних і з кримінальних справ, а в деяких виділені ще й палати з торгових справ і з соціальних питань.

Паризький апеляційний суд складається з 25 палат, Ліонський – з семи, деякі апеляційні суди мають лише по одній палаті. Справи розглядаються в колегіях у складі не менше трьох, а в деяких випадках при розгляді цивільних справ – і п'яти суддів.

У складі кожного апеляційного суду є також одна або більше звинувачувальних камер, що складаються з голови камери і двох членів суду. Звинувачувальна камера виступає як орган контролю за попереднім слідством, зокрема за попереднім обвинувальним висновком, що можна розцінювати як один з механізмів забезпечення законності при проведенні слідства.

Палати з кримінальних справ апеляційних судів у складі голови палати і двох членів суду розглядають апеляційні скарги на постанови нижчестоящих судів, винесені у справах про кримінальні делікти і проступки (вироки суду присяжних у справах про тяжкі злочини апеляційному оскарженню не підлягають). Розглянувши апеляційну скаргу по кримінальній справі, палата від імені апеляційного суду або залишає вирок у силі, або скасовує його і, як правило, сама виносить нове рішення (по суті вирок) у справі. Лише в разі необхідності палата направляє справу на новий розгляд по суті в нижчестоящий суд.

Палати з цивільних справ розглядають апеляційні скарги на рішення, винесені не тільки нижчестоящими цивільними судами загальної юрисдикції, але й іншими судовими органами (зокрема, торговими трибуналами).

Суди першої інстанції у Франції поділяються стосовно до розгляду цивільних справ на суди великої інстанції і малої інстанції, а стосовно до розгляду кримінальних справ - на суди присяжних, виправні суди і поліцейські суди, а також суди у справах неповнолітніх.

Відповідно до Кодексу судоустрою Франції в окрузі кожного апеляційного суду є суди першої інстанції, що називаються судами великої інстанції (ст. 311-1), так звані суди по цивільних спорах, а також суди першої інстанції, що називаються судами малої інстанції (ст. 321-1), так звані суди по незначних цивільних спорах [34, С. 320].

Суди великої інстанції (після реформи 1983 р. їх налічується 181) є як мінімум по одному в кожному з 95 департаментів Франції. До їх складу входять голови і різна кількість суддів. У судах, що мають більше п'яти суддів, утворюються палати на чолі з віце-головою суду. Справи розглядаються, як правило, в колегіях, що складаються не менше ніж з трьох суддів, і лише щодо деяких категорій справ допускається одноособовий суддівський розгляд, та й то за умови згоди на це сторін.

До компетенції суду великої інстанції входить розгляд цивільних справ майнового характеру з сумою позову, що перевищує 30 000 франків, а також значної кількості чітко визначених категорій справ, серед яких спори про нерухомість, шлюб і розлучення, про усиновлення, про громадянство та ін. Якщо в окрузі суду великої інстанції відсутній торговий суд, то його функції виконує суд великої інстанції.

Суди малої інстанції (після реформи 1983 р. їх налічується 470) були утворені в 1958 р. замість мирових суддів, що обиралися населенням кожного округу і існували у Франції з 1790 р. Вони розташовані в головних містах усіх департаментів і округів, а також в деяких великих округах. У кожному суді малої інстанції є один або більше суддів, але справи завжди слухаються суддями одноособово. До компетенції цього суду входить розгляд певних категорій справ, у тому числі по позовах майнового характеру на суму, меншу за 30 000 франків.

Загальні суди по розгляду справ щодо тяжких злочинів називаються у Франції судами присяжних. Суди присяжних, у виняткову компетенцію яких входить розгляд кримінальних справ щодо тяжких злочинів, засідають у Парижі і в кожному департаменті і мають відповідні назви. До складу кожного

суду входять три професійних судді на чолі з головою (членом апеляційного суду) і дев'ять присяжних засідателів, що залучаються до виконання цих обов'язків за департаментським списком виборців жеребкуванням після відбору спеціальними комісіями. Сесії суду присяжних проводяться щоквартально, а при потребі і частіше.

“З 1808 до 1942 рр. присяжні (їх було 12) утворювали самостійну колегію, де вирішувалося тільки питання про вину. Нині вони ухвалюють рішення в дорадчій кімнаті разом з професійними суддями з усіх питань, суттєвих для вироку, в тому числі і про покарання. Рішення суду присяжних приймається більшістю голосів, однак, несприятливе для обвинуваченого рішення, в тому числі і відмова визнати наявність пом'якшувальних обставин, приймається більшістю не менше ніж 8 голосів з 12 учасників голосування. На відміну від рішень усіх інших судів першої інстанції вирок суду присяжних вважається після його винесення прийнятим у першій і останній інстанціях і оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, а виправдувальний вирок не може бути оскаржений обвинуваченням і в касаційному порядку” [36, С. 214].

Виправні суди розглядають по першій інстанції справи про кримінальні делікти (назву "виправний" пов'язано з тим, що в ст. 1 Кримінального Кодексу Франції покарання за кримінальні делікти називаються виправними). Виправним судом може виступати суд великої інстанції, що почергово розглядає то цивільні, то кримінальні справи. У тих судах великої інстанції, де в зв'язку зі значним обсягом роботи є багато суддів, утворюється одна або декілька палат, що спеціалізуються на розгляді кримінальних справ, тобто вони постійно виступають як виправний суд.

Справи у виправних судах розглядаються колегіями з трьох суддів. Деякі категорії кримінальних справ, пов'язаних з порушенням правил дорожнього руху, полювання і рибальства та ін., можуть розглядатися одноособово суддями. У деяких судах великої інстанції в 1975 р. створені колегії суддів, що спеціалізуються на розгляді особливо складних справ про кримінальні делікти економічного і фінансового характеру.

Поліцейські суди (так називаються суди малої інстанції, коли вони вирішують справи про правопорушення) розглядають у першій інстанції справи про найменш значні кримінальні делікти - проступки, за які може бути призначено штраф на суму до 10 000 франків або, в окремих випадках, арешт на строк від одного дня до двох місяців (назва "поліцейський" пов'язана з тим, що в ст. 1 КК Франції покарання за проступки іменуються поліцейськими покараннями). Справи в них розглядаються одноособово судьями суду малої інстанції, що нерідко розбирають поперемінно то цивільні, то кримінальні справи (в деяких випадках створюються суди малої інстанції, що спеціалізуються лише на розгляді кримінальних справ, тобто вони виступають лише як поліцейські суди).

В окрузі кожного апеляційного суду утворюються один або кілька судів першої інстанції, що називаються судами у справах неповнолітніх. Суд у справах неповнолітніх компетентний розглядати справи про злочини, скоєні неповнолітніми, які досягли шістнадцятирічного віку. ( ст. 521-1, ч.1 ст.521-2 Кодексу судоустрою Франції) [34, С. 328].

Суд у справах неповнолітніх складається з судді у справах неповнолітніх, голови і двох асесорів. Штатними і додатковими асесорами можуть бути французькі громадяни, які виявляють зацікавленість і обізнаність у питаннях виховання дітей (ст. 522-2, ч.1 ст. 522-3 Кодексу про судоустрій) [34, С. 328]. Рішення судді і суду у справах неповнолітніх можуть бути оскаржені в спеціальну палату апеляційного суду.

Характерна особливість французької системи кримінальної юстиції - наявність в ній судді для виконання покарань, який, згідно з повноваженнями, наданими йому Кримінально-процесуальним Кодексом 1958 р. і подальшими законами, має право активно втручатись у процес відбування покарання засудженими. Він організовує нагляд за засудженими, що отримали "відстрочку у позбавленні волі", вирішує питання про зміну режиму утримання засуджених до позбавлення волі, про надання їм відпустки, клопочеться про їх умовне

дострокове звільнення і т.ін. Обов'язки судді по виконанню покарань на трирічний термін покладаються на одного з суддів суду великої інстанції [37].

До системи загальних судів, передусім на рівні судів малої інстанції, приєднується ряд судових установ, що спеціалізуються на розгляді певних категорій справ. До їх числа відносяться торгові трибунали, ради прюдомів, комісії з соціального страхування, паритетні трибунали по земельній оренді, трибунали з морської торгівлі та ін. Серед них найбільш важливе значення мають торгові трибунали і ради прюдомів.

Торгові трибунали є у більшості великих міст Франції. Вони розглядають спори, що виникають між учасниками будь-яких торгових операцій, між членами товариств, спори за зобов'язаннями комерсантів, підприємців і банкірів, справи, пов'язані з ліквідацією підприємств та ін. Торгові трибунали (їх налічується 227) складаються з трьох суддів-консулів, як їх прийнято називати. Вони обираються на дві-три роки за дуже складною системою з осіб, що займаються комерційною діяльністю або представляють промислові чи торгові компанії.

Ради прюдомів (тобто бездоганно чесних людей) покликані примірювати або вирішувати конфлікти, пов'язані з укладенням, виконанням і розірванням індивідуальних трудових договорів. Ради прюдомів є як мінімум по одному в кожному департаменті (усього їх налічується 282). Вони складаються з радників - представників підприємців і працівників, що обираються за складною системою. Рада прюдомів розглядає справи в колегіях, які складаються з двох або чотирьох представників від кожної зі сторін під головуванням судді суду малої інстанції. У 1985 р. встановлена Вища рада прюдомів - консультативний орган при Міністерстві юстиції і Міністерстві праці.

Особливе місце, поза системою загальних судів, займає Високий суд правосуддя, яка обирається обома палатами парламенту з однаковою кількістю представників їх членів від кожної з них. Відповідно до Конституції 1958 р. (ст. 68), Високий суд правосуддя створюється для розгляду кримінальних справ по



обвинуваченню президента країни в державній зраді, а також міністрів у здійсненні тяжких злочинів і кримінальних деліктів при виконанні службових обов'язків [34, С.45]. Розслідування цих обвинувачень і передача обвинувачених Високому суду правосуддя здійснюється тільки за рішенням обох палат парламенту. Діяльність Високого суду правосуддя нормативно регулюється Ордонансом №59-1 від 2.01.1959 р., в якому міститься Органічний закон про Високу палату правосуддя.

Окрім даної судової інстанції, у 1993р. у Франції був створений Суд правосуддя для розгляду та вирішення справ щодо кримінальної відповідальності членів Уряду за посадові злочини та проступки, який складається з 15 суддів. Звертатися до Суду правосуддя може будь-яка особа, яка вважає, що її інтереси були порушені діянням, скоєним членом Уряду при виконанні своїх службових обов'язків. Суд правосуддя не входить до судової системи, а його статус регулюється Органічним законом про Суд правосуддя Республіки 1993р. [33, С. 857].

Особливе місце у Французькій юстиції займає Конституційна Рада - орган, який в однаковій мірі можна вважати і юридичним, і політичним. Конституційна Рада здійснює вищий нагляд за конституційністю законів, а точніше, суверенний контроль над конституційністю усіх нормативних актів, що видаються в державі. За Конституцією 1958 р. (ст. 56), Конституційна Рада діє в складі 9 членів, відомих учених і практиків, які призначаються на 9 років і оновлюються по третинах [34, С. 43]. До складу Конституційної Ради, як правило, включаються колишні президенти Республіки - юристи за освітою, колишні голови палат парламенту і відомі професори права. Нормативне регулювання функціонування Конституційної Ради здійснює Ордонанс №58-1067 від 7.11.1958 р., в якому міститься Органічний закон про Конституційну Раду [38].

Крім судів загальної юстиції у Франції функціонують суди адміністративної юстиції, що посідають абсолютно відокремлене місце, і являють собою сукупність судових установ, що виносять рішення з спірних

питань, які порушені громадянами, органами управління або окремими установами. Система адміністративних судів включає адміністративні суди і адміністративні апеляційні суди під керівництвом Державної Ради.

Діяльність Державної Ради регулюється Ордонансом №45-1708 від 31.07.1945 р. про Державну Раду (з подальшими змінами) [39]. Державна Рада для здійснення своєї діяльності поділена на шість секцій: п'ять управлінських секцій і одну судову.

Управлінські секції здійснюють контрольні функції за органами управління, і кожна компетентна для певної кількості міністерств. До управлінських секцій відносяться секція громадських робіт, внутрішніх справ, фінансів, соціальна секція, а також секція по доповідях і дослідженнях.

Судові функції виконує судова секція, що контролює розгляд спорів і конфліктів. Члени Державної Ради вважаються не суддівськими чиновниками, а державними службовцями. Статус членів Державної Ради складається з двох основних елементів: з одного боку, їм гарантована незалежність від політичної влади, з іншого, - їх відрізняє змінюваність, що дозволяє членам Ради легко перейти до складу діючого апарату управління. Загалом Державна Рада здійснює свою діяльність у двох напрямках: як консультативний орган уряду і як судовий орган.

Компетенція судової секції, тобто компетенція Державної Ради з розгляду конфліктів і спорів, передбачає три рівні. По-перше, компетенцію суду першої і останньої інстанції, яка була правилом до 1953 р. і стала нині винятком, хоч і важливим. Державна Рада приймає безпосередньо до розгляду найбільш важливі заяви, зокрема спори в зв'язку з оскарженням регламентарних індивідуальних декретів; спори, що відносяться до положення державних чиновників, що призначаються декретами, тобто вищих державних чиновників і військових, і, нарешті, скарги на нормативні акти міністрів. По-друге, апеляційну компетенцію. Державна Рада розглядає, в порядку апеляції, рішення низових судових інстанцій, організованих за територіальним принципом, регіональних адміністративних трибуналів і рад по розгляду конфліктів у

системі управління. По-третє, касаційну компетенцію. Державна Рада служить касаційним судом відносно рішень, прийнятих спеціалізованими судовими установами адміністративної юстиції, як судами останньої інстанції.

Згідно з ч.1 ст. 3 Закону “Про реформу судового адміністративного розгляду”: “Система адміністративних судів включає адміністративні суди і адміністративні апеляційні суди”. Адміністративні апеляційні суди засновуються для розгляду апеляційних скарг на рішення адміністративних судів, крім рішень з питань законності, по спорах про муніципальні і провінціальні вибори і про перевищення влади шляхом спростування регламентарних актів (ч.1 ст. 1 Закону “Про реформу судового адміністративного розгляду”) [40].

Компетенція регіональних адміністративних судів головним чином судова. Нині вони розглядають до 40 000 справ щорічно. Рівень розгляду справ такий, що апеляційні скарги щорічно надходять на десять або п'ятнадцять відсотків справ, розглянутих адміністративними судами, і лише менше за третину з оскаржених рішень анулюються або переглядаються. Адміністративні суди мають і певні консультативні повноваження, але у практиці вони широко не розповсюджені.

Зі спеціалізованих судових установ адміністративної юстиції найдавніша і найбільш значна - Рахункова палата - судова установа, яка контролює виконання бюджету, і належить до системи судових установ адміністративної юстиції.

“Сучасний стан правосуддя у Франції характеризується, з одного боку, відмовою від створення надзвичайних судових інстанцій, оскільки це було б насадженням правосуддю авторитарних засад, а з іншого - створенням розгалуженої мережі спеціалізованих судових інстанцій. Принцип спеціалізації суддів нині взятий за основу; він відповідає потребам суспільства в забезпеченні компетентного розгляду будь-якої справи при дотриманні рівності прав сторін” [41, С. 91].

Досить престижне місце в країні посідає Трибунал з конфліктів. Як відомо, з конституційного принципу поділу влади впливає автономія судових гілок, тобто адміністративна юстиція функціонує окремо від загального правосуддя. Однак таке відокремлення на практиці дуже умовне, оскільки одна і та сама справа може торкатися компетенції як загальних, так і адміністративних судів. І проте, для Франції принцип поділу судових юрисдикцій визнається фундаментальним, що підтверджується постановою Конституційної Ради від 23 січня 1987 р. [42]. У законодавстві розподіл підсудності визначено з достатньою повнотою, але якщо виникає певна прогалина у законодавстві, то питання про підсудність справи вирішується в юрисдикційному судочинстві. Цією функцією вирішення спорів про компетенцію володіє Трибунал з конфліктів.

Трибунал з конфліктів відіграє арбітражну, посередницьку роль у французькій судовій системі, і тому він організований за принципом паритетного представництва високопоставлених магістратів від кожної з гілок правосуддя, а саме від імені їх вищих органів - Касаційного суду і Державної Ради. Він налічує 8 членів, з яких 3 є державними радниками, 3 - радниками Касаційного суду, що обираються на колегії цих високоповажних інстанцій. Ці 6 членів, у свою чергу, обирають двох інших титулярних членів з числа своїх колег та двох заступників. Заміна і переобрання членів відбувається кожні три роки [43].

Трибунал з конфліктів не є вищою інстанцією для двох гілок правосуддя, він лише суверенно усуває протиріччя між ними і гармонізує співробітництво Касаційного суду і Державної Ради.

Органи прокуратури у Франції входять в систему міністерства юстиції. Прокурори перебувають під керівництвом і контролем вищестоящих керівників і підпорядковані міністру юстиції (ст. 5 Органічного Закону “Про статус магістратури” [34, С. 279].

У відповідності зі ст. 31, 32 Кримінально-процесуального Кодексу Франції прокуратура в кримінальному процесі здійснює кримінальне

переслідування і вимагає застосування закону, забезпечує виконання судових постанов. Ст. 751-2 Кодексу судоустрою Франції закріплює положення, за якими прокуратура офіційно бере участь у цивільному процесі по розгляду справ, здійснює нагляд за виконанням законів, судових постанов і рішень [34, С. 332].

На французьку прокуратуру покладене порушення кримінального переслідування, нагляд за органами розслідування і керівництво ними, підтримка обвинувачення в суді при розгляді кримінальних справ, контроль за законністю судових актів, забезпечення виконання вироків і рішень судових органів. При розгляді в суді цивільних спорів прокурор може виступати як так звана приєднана сторона, роблячи висновок з приводу законності заявленого в суді позову. У деяких випадках він може виступати в цивільному процесі і з самостійною позовною вимогою від імені держави.

Генеральний прокурор при Касаційному суді зі своїм апаратом посідає особливе місце в системі органів прокуратури, оскільки його функції обмежені виступами в цьому суді.

При кожному апеляційному суді є генеральний прокурор зі своїми помічниками, головний з яких має звання Генерального адвоката. Генеральний прокурор безпосередньо підпорядкований Міністру юстиції і, в свою чергу, має право давати вказівки всім посадовим особам прокуратури в межах компетенції апеляційного суду. Під його наглядом перебувають і всі посадові особи судової поліції. Генеральний прокурор особисто або через своїх заступників підтримує обвинувачення в апеляційному суді і в суді присяжних, який функціонує в межах певного апеляційного суду.

Республіканські прокурори (так у Франції називають прокурорів нижчої інстанції, що мають, проте, широкі повноваження) знаходяться при виправних судах і здійснюють кримінальне переслідування по всіх кримінальних справах в районі юрисдикції цього суду. Вони особисто або через своїх заступників підтримують обвинувачення в більшості судів присяжних, у виправних судах, а також, при необхідності, в поліцейських судах.

Представники прокуратури офіційно беруть участь також у цивільному процесі, в судах будь-якої інстанції, коли цього вимагають "інтереси суспільства".

Попередження і розслідування правопорушень належить у Франції до сфери компетенції поліції, яка поділяється на адміністративну і судову (кримінальну).

Адміністративна поліція займається попередженням правопорушень, виконує інші профілактичні функції.

Більшість злочинів розслідує судова поліція, посадові особи якої поділяються на три категорії: офіцерів судової поліції, що мають право проводити самостійне попереднє дізнання; агентів судової поліції, а також посадових осіб і агентів, уповноважених законом виконувати деякі функції судової поліції (проводити окремі процесуальні дії та ін.).

Компетенція поліції визначена Законом Франції № 81-82 від 2.02. 1981р. "Про посилення безпеки і захисту свободи особи" [44]. Цей закон значно розширив підслідність кримінальних справ органам поліції за рахунок скорочення підслідності кримінальних справ слідчим суддям. Особливо значні повноваження офіцерів судової поліції при проведенні розслідування відносно так званих явних злочинів, безпосередньо після їх здійснення. Попереднє слідство, що здійснюється після поліцейського дізнання, проводить слідчий суддя.

Судова поліція перебуває під контролем одночасно з боку прокуратури, звинувачувальної камери в сфері здійснення слідчих дій та вищестоящих поліцейських чинів.

В Кримінально-процесуальному Кодексі Франції (1958 р.) закріплено дві форми попереднього розслідування: попереднє судове слідство, здійснюване судовими чиновниками - слідчими суддями, і дізнання, або поліцейське розслідування, що проводиться прокуратурою і судовою поліцією. Однак ні за кількістю справ, на які поширюється кожна з цих форм, ні за своїм загальним значенням в організації кримінального переслідування, попереднє судове

слідство і поліцейське розслідування не можуть бути порівнювані. Попереднє слідство проводиться лише за однією з трьох категорій кримінальних справ - у справах про злочини. Але й тут судовому слідству звичайно передує поліцейське розслідування. Судове слідство за іншими категоріями справ, як правило, не проводиться. На сучасному етапі функціонування системи правоохоронних органів Франції простежується тенденція відмови від функціонування слідчих суддів.

Повноваження судової поліції досить широкі й у справах про злочини, щодо яких повинно проводитися попереднє судове слідство. Формально обсяг повноважень судової поліції в цій сфері ставиться в залежність від того, чи діє поліція за правилами “загального порядку”, чи вона діє з приводу так званого явного злочину. Правила “загального порядку”, на відміну від режиму розслідування “явних” злочинів, дещо обмежують судову поліцію в проведенні деяких слідчих дій.

Очолює сучасну поліцію Франції Міністерство внутрішніх справ, що має в своєму розпорядженні величезний адміністративний апарат. Міністр внутрішніх справ, якого призначає президент Республіки, є одним з провідних членів уряду. “У складі МВС Франції діють: Генеральна дирекція Національної поліції; Генеральна дирекція місцевих колективів; дирекція громадської безпеки; дирекція регламентації і права; Центральна дирекція управління; дирекція особового складу і учбових установ поліції; дирекція технічних служб” [3, С. 321].

Окремо в складі центрального апарату Міністерства внутрішніх справ Франції стоїть Генеральна дирекція Національної поліції, очолювана генеральним директором, яка керує всіма поліцейськими силами країни, за винятком Парижа і департаменту Сена-Уаза. Генеральній дирекції Національної поліції Франції підлеглі і керують своїми підрозділами на місцях центральна дирекція судової поліції; центральна дирекція міської поліції; центральна дирекція загальної інформації; дирекція нагляду за територією; центральна служба республіканської безпеки; служба міжнародного технічного

співробітництва поліції; служба повітряної поліції і охорони кордонів; служба офіційних поїздок і безпеки високих посадових осіб.

Іншим відособленим поліцейським відомством, підлеглим Міністерству внутрішніх справ Франції, є префектура поліції Парижа і департаменту Сена - Уаза. Її очолює префект поліції, який також має власний адміністративний кабінет, окремий адміністративний секретаріат, власну поліцейську інспекцію і три оперативних управління - головне управління муніципальної поліції (або поліції порядку), управління загального інформування і управління кримінальної поліції. Крім того, йому підлеглі служба охорони безпеки президента та інших вищих посадових осіб республіки, служба економічної поліції і поліцейські технічні служби.

“Ударною” силою державної влади Франції залишається Національна жандармерія. На відміну від поліцейських установ жандармерія має таку саму організацію, форму, звання і дисципліну, як і французька армія. Вона офіційно підлегла Міністерству збройних сил, однак різноманітність завдань, покладених на жандармерію, ставить її також у залежність від Міністерства внутрішніх справ і Міністерства юстиції. Згідно з Положенням про жандармерію, вона покликана забезпечувати громадську безпеку, підтримувати порядок і піклуватися про виконання законів [45].

Жандармерія поділяється на корпус безпеки в армії; мобільну жандармерію, здатну швидко переміщатися для наведення "порядку" з одного району в інший; департаментську жандармерію - найбільш численну й універсальну, з точки зору виконання поліцейських обов'язків, і республіканську охорону Парижа, що діє в тісному контакті зі службами префектури столичної поліції.

Таким чином, організаційно-функціональна побудова поліції, прокуратури, судової системи Франції відображає не тільки форму її державного устрою як унітарної держави, а і основи, закладені історією Франції як однією з перших демократій Європи.



- Система судових і правоохоронних органів Німеччини.

Стаття 92 Конституції ФРН закріплює положення, за яким судова влада доручається суддям, і здійснюється Федеральним конституційним судом, федеральними судами, вказаними в Основному Законі, і судами земель [46, С. 49].

У Німеччині існує п'ять основних сфер юстиції - загальна, адміністративна, трудова, соціальна і фінансова, і функціонують відповідно п'ять систем судів, кожна з яких очолює власний вищий судовий орган.

Згідно з ч.1 ст. 95 Конституції ФРН для відправлення правосуддя в сфері адміністративної, фінансової, трудової і соціальної юстиції Федерація засновує верховні суди: Верховний федеральний суд, Верховний адміністративний суд, Верховний фінансовий суд, Верховний суд по трудових справах і Федеральний суд з соціальних питань [46, С. 50].

Вищим судом системи судів загальної юстиції є Верховний суд. До компетенції Верховного суду Німеччини входить розгляд цивільних і кримінальних справ по касаційній інстанції. У Верховному федеральному суді утворюються сенати відповідно з цивільних і кримінальних справ, зокрема з цивільних справ діє 10 сенатів, з кримінальних - 5, в яких засідають по п'ять суддів у кожному сенаті. Сенати приймають рішення з питань, що мають принципове значення для відповідної галузі права, тобто з питань права, а не з питань факту.

У разі конфлікту між сенатами з цивільних справ утворюється Великий Сенат з цивільних справ, між сенатами з цивільних справ і кримінальних справ - спільний Великий Сенат. У Великі Сенати входять: голова Верховного федерального суду і по вісім членів суду, призначених головою на дворічний термін. Об'єднаний (спільний) Великий Сенат складається з голови Верховного федерального суду і всіх членів сенатів [47].

З усіх загальних судів тільки Верховний федеральний суд є загальнофедеральною установою, а всі нижчестоящі щодо нього суди є судами відповідної землі.

Вищі суди землі виступають касаційними і апеляційними інстанціями, а також як суди першої інстанції. У складі кожного вищого суду землі, очолюваного його головою, утворюється необхідна кількість сенатів з цивільних і кримінальних справ на чолі з їх головами.

Суди землі виступають й як суди першої інстанції і як суди другої (апеляційної) інстанції, що розглядають скарги на рішення і вироки нижчестоящих судів. У складі кожного суду землі, очолюваного його головою, також утворюються палати по цивільних (в тому числі торгових) справах і палати по кримінальних справах.

Палати по цивільних справах засідають у складі трьох професійних суддів на чолі з головою суду землі або головою палати. Нескладні справи можуть розглядатися суддями одноособово.

Палати по торгових справах діють у складі головуючого - члена суду землі і рівноправних з ним двох непрофесійних суддів, що призначаються на три роки з досвідчених комерсантів за висновком торгово-промислових палат. Деякі категорії спорів вирішуються головою палати по торгових справах одноособово. До торгових справ належить чітко визначене коло справ щодо спорів, які виникають між учасниками торгових операцій, між членами торгових товариств, спори по векселях, щодо застосування закону про чеки, з захисту торгових знаків і т.д.

До компетенції палат по цивільних і торгових справах входить розгляд у першій інстанції цивільних і торгових справ з сумою позову понад 3 000 марок. Палати по цивільних і торгових справах розглядають апеляційні скарги на рішення і визначення дільничних судів, крім деяких категорій справ, скарги з яких подаються до вищих судів землі. Скарги на рішення дільничних судів по позовах менше 500 марок до розгляду не приймаються [47].

Кримінальні палати судів землі розглядають у першій інстанції справи про всі злочини, не віднесені до компетенції дільничних судів або вищих судів землі. Їм підсудні справи про злочини, за які може бути призначено позбавлення волі на термін понад три роки або примусове направлення до психіатричної лікарні. справи по першій інстанції розглядає або кримінальна палата, що виступає як суд присяжних, або велика кримінальна палата.

Суд присяжних складається з трьох професійних суддів і двох шеффенів (так в ФРН називають присяжних засідателів, що беруть участь у розгляді справи і спільно з професійними судьями ухвалюють рішення з питання про вину або невинність підсудного і про призначення міри покарання). Кандидати в шеффени обираються з числа громадян, що досягли 30 років і не мають обмежень щодо здійснення функцій присяжного, зокрема, судимості, фізичних або психічних вад, посадових обов'язків і ін.

Суд присяжних скликається, якщо треба розглянути кримінальну справу по звинувачення у навмисному вбивстві чи інших злочинах, пов'язаних зі створенням небезпеки для життя людей (підпали, вибухи, спроби захоплень літаків, пограбування і здирство при обтяжуючих обставинах та ін.).

Велика палата з кримінальних справ у складі трьох суддів і двох шеффенів розглядає основну масу справ про злочинні посягання, що входять у компетенцію судів землі, а також апеляційні скарги на вироки, винесені судом шеффенів у дільничному суді.

Для розгляду апеляційних скарг на вироки, винесені дільничними судьями одноособово, в складі суду землі створюється мала палата з кримінальних справ, яка складається з головуючого - члена суду землі і двох шеффенів [33].

Дільничні суди – це низова ланка системи загальних судів. Вони можуть складатися з одного або кількох дільничних суддів. Цивільні справи розглядаються в дільничних судах тільки одноособово суддею. Дільничному судді підсудні майнові спори на суму до 3 000 марок, а також, незалежно від суми позову, спори про оренду житла та інших приміщень, спори між

клієнтами і власниками готелів, між пасажирами і водіями транспортних засобів, туристами і бюро подорожей і т. ін. В дільничних судах виділяється один або кілька суддів, які спеціалізуються на розгляді всього комплексу шлюбно-сімейних справ, у тому числі про розлучення, виплату коштів на утримання дітей і т. ін.

Кримінальні справи в дільничному суді можуть розглядатися або суддею одноособово, або судом шеффенів. Одноособово дільничний суддя розглядає справи, порушені в порядку приватного звинувачення, крім того, про злочинні діяння, що належать до категорії проступків, і справи про деякі злочини (на пропозицію прокурора), щодо яких не очікується оголошення більш суворого вироку, ніж за проступки, тобто більше одного року позбавлення волі.

Дільничний суддя за погодженням з обвинуваченим може винести вирок через "наказ про покарання", що видається без судового розгляду, по матеріалах, представлених прокуратурою або поліцією. Однак у цьому випадку не може бути призначене покарання, пов'язане з позбавленням волі, "наказ про покарання" виконується, якщо тільки протягом тижня засуджений не зажадає його скасування і проведення судового розгляду.

Суд шеффенів при дільничних судах засідає в складі дільничного судді і двох шеффенів, що утворюють єдину колегію. Шеффени залучаються до виконання обов'язків по списках кандидатів, що складаються за порадою общини, з числа тих, що проживають у ній. Суди шеффенів мають право розглядати кримінальні справи про злочини, не віднесені до виняткової компетенції судів землі або вищих судів землі, але за умови, що покарання, що виносяться ними, не перевищує трьох років позбавлення волі. Якщо подана на розгляд суду шеффенів справа відрізняється великою складністю або обсягом, то за клопотанням прокурора, утворюється розширений склад суду шеффенів: два професійних судді і два шеффени. Такий самий склад суду шеффенів необхідний для розгляду справи, переданої на повторний розгляд з вищестоящего суду [47].

У систему загальних судів як самостійні підрозділи включені суди у справах неповнолітніх. Вони розглядають справи про правопорушення, в яких звинувачуються неповнолітні віком від 14 до 18 років, а також молодь у віці до 21 року, якщо суд у справах неповнолітніх визнає, що їх поведінка носить "підлітковий характер". У цих же судах, як і в загальних судах, можуть розглядатися справи про порушення дорослими інтересів неповнолітніх або справи, коли потрібно допитати неповнолітніх як свідків. До таких судових установ відносяться: в судах землі - палати у справах неповнолітніх (у складі трьох професійних суддів і двох шеффенів); в дільничних судах - суд шеффенів у справах неповнолітніх (у складі професійного судді і двох шеффенів) і суддя у справах неповнолітніх. Шеффенами у справах неповнолітніх призначаються особи, що мають досвід роботи з молоддю (як правило, одна з них – жінка) [33].

Система адміністративної юстиції в ФРН створена для розгляду скарг фізичних і юридичних осіб на дії і акти органів державного управління, а також спорів між органами місцевого самоврядування, якщо ці скарги і спори не належать до компетенції інших судів. Питання діяльності адміністративних суддів відображені в Положенні про адміністративні суди. Цей акт, спираючись на конституційно-правові основи, регулює найбільш важливі питання судоустрою і судочинства в сфері адміністративної юстиції. Доповнюють його Закон про судоустрій Федеративної Республіки Німеччина і Цивільно-процесуальний кодекс ФРН [47].

Звернення зі скаргою до органів адміністративної юстиції, як правило, може бути зроблено після того, як був заявлений протест до органу управління або посадовій особі, на дії яких подається скарга, і потім подана, але залишилася незадоволеною скарга до вищестоящего для них органу управління.

Очолює систему адміністративної юстиції ФРН Верховний адміністративний суд, що розташований у Берліні. У його структурі є 12 сенатів, в основному зайнятих розглядом у складі 5 професійних суддів касаційних скарг на рішення нижчестоящих адміністративних судів. У такому

ж складі сенати Верховного адміністративного суду розглядають, як перша і остання інстанція, порівняно невелику кількість справ, віднесених до виняткової компетенції цього суду, а саме: по спорах неконституційного характеру між землями або між землями і федерацією, по звертаннях Федерального уряду з вимогою визнати неконституційною діяльність того чи іншого об'єднання осіб, а також по деяких видах позовів проти федеральних органів. Якщо Верховний адміністративний суд вважає конфлікт конституційно-правовим, він передає цю справу для вирішення до Федерального Конституційного суду.

Вищі адміністративні суди земель утворені по одному в усіх землях ФРН, в тому числі спільний для двох земель - Нижньої Саксонії і Шлезвіг-Гольштейну. До їх компетенції входить розгляд апеляційних, а за деяких умов - і касаційних скарг на рішення і ухвали адміністративних судів, а також, у виняткових випадках, найбільш важливих справ у першій інстанції.

Адміністративні суди нижньої ланки розглядають у першій інстанції у складі 3 професійних суддів і 2 "почесних суддів" переважну кількість справ, віднесених до компетенції органів адміністративної юстиції. За постановою адміністративних судів може бути відмінений оскаржений акт органу державного управління або відновлені права окремих громадян чи установ, порушені діями посадових осіб [33].

У судовій системі Німеччини важливе місце як самостійна система судів займають суди по трудових справах. Система судів по трудових спорах у Німеччині має порівняно тривалу історію. Протягом свого розвитку вона зазнала істотних організаційних і функціональних змін. Розгляд спорів роботодавців і трудящих не в звичайних (цивільних) судах, а в спеціальних установах - це давня юридична традиція, що бере початок ще в цехових судах середньовіччя.

Розвитку спеціальної системи судів по трудових спорах поклав початок Закон про промислові суди 1890 р. У промислових судах, утворених на місцях згідно з названим законом, засідали два професійних судді і чотири

представники - по два від роботодавців і трудящих. Принцип паритетної участі обох сторін трудових відносин при вирішенні трудових спорів під головуванням нейтрального державного професійного судді й нині залишається характерною рисою системи подібних судів.

Повне організаційне відокремлення системи судів по трудових спорах відбулося на основі Закону про суди по трудових спорах від 3 вересня 1953 р. в редакції від 2 липня 1979 р., який до цього часу служить правовою основою їх організації і судочинства [49].

Функції судових органів полягають у тому, щоб шляхом визначення, тлумачення і застосування відповідних даному випадку правових норм і на основі обов'язкового для сторін рішення припинити спір, якщо сторони не змогли самі дійти згоди.

Суди по трудових спорах покликані розглядати спори між наймачами та індивідуальними працівниками з питань оплати праці, надання відпусток, звільнення, а також конфлікти між профспілками і об'єднаннями підприємців, у тому числі про правомірність страйку або закриття підприємства та інші питання.

Згідно з параграфом 2 Закону про суди по трудових спорах Німеччини суди по трудових спорах компетентні виносити рішення, зокрема, по цивільних правових спорах між сторонами тарифної угоди або між ними і третьою стороною через зміст тарифного договору або про існування чи відсутність такого, а також через недозволені дії, якщо йдеться про заходи з метою боротьби за роботу чи про питання свободи об'єднання; по цивільних спорах між роботодавцями і працівниками з питань трудових відносин (про існування або відсутність таких), про заборонені дії в зв'язку з трудовими відносинами; по цивільних спорах між працівниками (або їх близькими родичами) і роботодавцями про претензії, вимоги, що є в безпосередньому економічному і правовому зв'язку з трудовою угодою.

Компетентність судів по трудових спорах у веденні справ (параграф 2а Закону про суди по трудових спорах Німеччини) полягає, зокрема, у розгляді

справ відносно Закону про підприємства (якщо не вказана компетентність іншого суду), Закону про право голосу, Закону про підприємства, а також Закону про Європейські ради по підприємствах [49].

Процедура вирішення трудового спору з приводу інтересів називається третейським розглядом. На відміну від судочинства вона спрямована на не прийняття обов'язкового для сторін рішення, а на зближення позицій сторін і вироблення взаємоприйняттого компромісу.

Вирішення спорів з приводу інтересів входить у компетенцію позасудових органів, серед яких на практиці особливу роль відіграють тарифні третейські комісії і погоджувальні комісії на підприємствах.

Функція третейських органів обмежена тим, що вони повинні допомагати сторонам у спорі знайти примирення інтересів. Лише в певних випадках (наприклад, при вирішенні суперечок з приводу інтересів на основі законодавства про статут і в рамках погоджувальних комісій) третейський орган в ситуаціях, коли сторони не дійшли згоди, має право вирішити конфлікт шляхом обов'язкового для сторін рішення. Тим самим, судочинство і третейський розгляд розділені не тільки в функціональному відношенні, але і в організаційному плані.

Система судів по трудових спорах, як і більшість інших напрямів судової системи Німеччини, має триступеневу структуру. Вона складається з судів по трудових спорах, судів земель і Верховного суду по трудових спорах. Справи в судах по трудових спорах першої (нижньої) і другої (земельної) інстанції розглядаються одним професійним і двома громадськими суддями. Палати федерального суду складаються з трьох професійних і двох громадських суддів.

Громадські (непрофесійні) судді призначаються на чотирирічний термін на паритетних засадах з числа роботодавців і трудящих (особи, яким більше 25 років), керуючись списками, поданими відповідними організаціями (профспілками і об'єднаннями підприємців) [48].

Інший напрям судової системи Німеччини представлений системою судів з соціальних питань. Система судів з соціальних питань створена для розгляду



конфліктів, пов'язаних з соціальним страхуванням, виплатою допомоги безробітним і тим, хто "повернувся на батьківщину", наданням безкоштовної і пільгової медичної допомоги і т.ін. Систему цих судів очолює Федеральний суд з соціальних питань, що знаходиться, як і Верховний суд по трудових справах, в м. Каселі. Він складається з 12 сенатів, в яких розглядаються касаційні скарги на рішення нижчестоящих судів. У кожній із земель ФРН діє суд землі з соціальних питань (апеляційна інстанція), а на території всієї країни є 48 судів з соціальних питань, що розглядають у першій інстанції всі спори, які належать до компетенції цієї системи судів.

У Федеральному суді з соціальних питань і у відповідних судах землі справи розглядаються в колегіях з трьох професійних і двох "почесних суддів", а в судах нижчої інстанції - в колегіях з одного професійного і двох "почесних суддів". Склад "почесних суддів" формується на паритетних засадах: по одному представнику від кожної з сторін, що беруть участь у конфлікті (від застрахованих працівників або безробітних і від підприємців, від лікарняних кас і від лікарів, що обслуговують хворих за кошти цих кас, і т.ін.).

Система фінансових судів створена для розгляду спорів, пов'язаних зі сплатою податків і митних зборів. Вона включає Верховний фінансовий суд у Мюнхені і 15 фінансових судів по одному - два в кожній землі. У Верховному фінансовому суді утворено 8 сенатів, де в колегіях з 5 професійних суддів розглядаються касаційні скарги на рішення фінансових судів виключно з питань права і тільки, якщо спір йде про суми, які перевищують 10 000 марок. У фінансових судах, що є судами першої інстанції, але за рангом відповідними вищим судам землі, справи розглядаються в колегіях з трьох професійних суддів і двох "почесних суддів" [33].

Названі п'ять вищих судових органів, що очолюють окремі напрями судової системи, є самостійними і незалежними одне від одного. У разі протиріч між їх позиціями з якихось істотних правових питань скликається Загальний сенат вищих Федеральних судів, який і виносить рішення,

обов'язкове для судів усіх систем і тим самим забезпечуючи єдність судової практики.

Як самостійні судові установи, функціонують також деякі спеціалізовані суди, в тому числі загально федерального рівня. Це, зокрема, Федеральний дисциплінарний суд і дисциплінарні суди земель, що розглядають справи, пов'язані з дисциплінарною відповідальністю державних службовців, Федеральний патентний суд, а також військові суди.

Особливе місце серед вищих державних і судових установ Німеччини посідає заснований у 1951 р. Федеральний Конституційний суд. Повноваження Федерального Конституційного суду включають скасування за мотивами суперечності Конституції законів, прийнятих парламентом ФРН і владою земель, будь-яких постанов уряду та інших органів управління, а також з тих же мотивів - рішень будь-яких судових інстанцій, в тому числі вищих федеральних судів. Федеральний Конституційний суд має право визнавати неконституційною діяльність різних організацій і об'єднань громадян. Однією з важливих функцій Федерального Конституційного суду є розгляд скарг общин і окремих громадян на порушення органами влади їх основних конституційних прав [48].

У більшості земель ФРН є свої конституційні суди, компетенція яких обмежена тлумаченням положень конституції земель і розглядом скарг на порушення закріплених в них прав, при цьому рішення цих судів не підлягають оскарженню. Таким чином, Федеральний конституційний суд і конституційні суди земель не утворюють єдиної судової системи.

Прокуратура Німеччини була створена у- 1818 р. і проголошена таким органом, який повинен неупереджено здійснювати правоохоронні функції. Діяльність прокуратури регулюється федеральним Законом про судоустрій, Кримінально-процесуальним кодексом, Положенням про організаційну структуру прокуратури і Правилами внутрішнього розпорядку прокуратури [48].

Прокуратура в системі поділу влади є частиною виконавчої, а не судової влади. Прокуратура відноситься до адміністративних відомств в системі виконавчої влади, це відомство в системі юстиції. При цьому організаційно органи прокуратури належать до судової системи: у кожному суді загальної підсудності є відповідна прокуратура.

При Верховному федеральному суді функції прокуратури здійснюють Генеральний федеральний прокурор і підлеглі йому федеральні прокурори (всі вони діють під загальним керівництвом міністра юстиції ФРН). Генеральний федеральний прокурор призначається президентом ФРН за згодою Бундесрату. Федеральний міністр юстиції здійснює службові наглядові функції відносно Генерального федерального прокурора і працюючих при ньому федеральних прокурорів, при цьому Генеральний федеральний прокурор не має права давати вказівки прокурорам земель.

При вищих судах землі, судах землі і дільничних судах діють відповідні прокурори, керівництво якими здійснює міністр юстиції кожної з земель; відповідно земельне управління юстиції здійснює нагляд за органами прокуратури тієї землі, на якій вони територіально розташовані. При цьому прокуратури при земельних судах підлеглі генеральним прокурорам прокуратури при Вищому земельному суді. Повноваження дільничних прокурорів (це їх офіційна назва) обмежені - вони можуть виступати тільки в дільничних судах. Посадові особи прокуратури зобов'язані керуватися законними вказівками вищестоящих прокурорів.

Головне завдання прокуратури в Німеччині - здійснення кримінального переслідування. Прокуратура - це орган, який правомочний і зобов'язаний починати кримінальне переслідування, ухвалювати рішення про закінчення розслідування, з'ясувати обставини справи, збирати докази. Прокуратура вирішує, чи достатньо у кожній конкретній ситуації підстав для порушення кримінальної справи. Тільки прокурор може ухвалювати рішення про закінчення розслідування шляхом пред'явлення публічного обвинувачення або припинення справи.

Кримінальне судочинство відкривається на основі пред'явленого прокурором обвинувачення. Прокурор бере участь у судочинстві, не будучи при цьому стороною процесу. Його участь зводиться до того, щоб „бути об'єктивним”. З іншого боку, прокурор не може відкликати обвинувальний акт, якщо суд прийняв справу до свого виробництва (до початку відкриття головного судового розгляду). При винесенні рішення суд не зв'язаний з оцінкою прокурором обставин справи і запропонованої ним міри покарання [50].

У касаційному судочинстві участь прокурора виявляється у тому, щоб винесене судом рішення відповідало закону. У цьому випадку прокурор може, якщо вважатиме за необхідне, внести протест на користь засудженого судом першої інстанції. Крім того, будь-який внесений прокуратурою протест може вплинути на рішення в частині зміни покарання, що опротестовується, на користь винному, або скасування винесеного раніше вироку.

У Ввідному законі до Закону про судоустрій передбачено положення, за яким земельне законодавство може розширити компетенцію прокурора. Так, у ряді земель до компетенції прокуратури входить розв'язання окремих питань цивільного права. Прокурор правомочний порушувати справу про визнання шлюбу недійсним, клопотати перед судом про визнання особи недієздатною, порушувати справу з метою встановлення факту смерті особи, що вважалася такою, що безвісті пропала [50, С. 52].

Розслідування кримінальних злочинів проводить поліція, що підпорядкована федеральній владі або міністру внутрішніх справ відповідної землі. Формально право видання законодавства про поліцію і управління нею було закріплене Конституцією 1949 р. за землями. Проте Федерація наділялася правом створювати "...органи охорони кордонів федерації, центральні органи поліцейської розвідки та інформації... ". ( ч.1 ст. 87 Конституції ФРН) [46, С. 44].

Поліція ФРН працює в складі Міністерства внутрішніх справ, компетенція якого значно ширша ніж МВС інших країн. Фактично МВС ФРН контролює всі основні сфери внутрішнього життя країни. “Структура Федерального Міністерства внутрішніх справ ФРН включає: центральний відділ, що виконує організаційно-штабні функції і функції взаємодії; відділ, який регулює основні питання внутрішньої політики; відділ, що здійснює контроль за дотриманням Конституції, державного права і управління; відділ, що регулює структуру управління, комунальне господарство, статистику, державну звітність і облік; відділ, що займається справами біженців, вигнанців, потерпілих від воєн і справами культури; відділ, що займається внутрішньою безпекою держави; відділ, що займається питаннями роботи засобів масової інформації, спортивних організацій; відділ цивільної оборони, захисту від катастроф, попередження нещасних випадків; відділ, який розробляє і реалізує норми, що регулюють правове становище державних службовців та інші особливості державної служби; поліція” [3, С. 333].

Федеральна кримінальна поліція, як спільна служба федерації і земель, створена в 1951 р. для боротьби з кримінальною злочинністю на території федерації. Ця установа наділена не тільки функціями координації діяльності поліції земель, але й безпосередніми виконавчими функціями. Вона може сама вести кримінальне переслідування на прохання земельної влади або за розпорядженням федерального Міністра внутрішніх справ, при цьому Федеральна кримінальна поліція служить центром інформації і зв'язку між усіма поліцейськими службами Німеччини по запобіганню злочинам.

До обов'язків Федеральної кримінальної поліції як центральної служби входить збір і аналіз інформації; централізація служби по встановленню особи злочинця і судово-медичній експертизі; централізація служби по управлінню об'єднаною електронною мережею передачі поліцейських даних, яка поділяється на федеральну і земельну; координація органів судової медицини; статистика і аналіз злочинів; надання підтримки поліції земель в роботі по

запобіганню злочинам; спостереження за дотриманням законів і науково-дослідна робота в галузі кримінології.

До основної сфери діяльності Федеральної кримінальної поліції входить боротьба зі злочинами, пов'язаними з наркотиками, фальшивомонетництвом, з використанням зброї і вибухівки; злочини, що мають політичне забарвлення та ін. У допоміжну сферу діяльності входять злочини, за які передбачається смертна кара; злочини проти власності; економічні злочини; запобігання терористичній діяльності.

Найважливішою ланкою Федеральної поліції є Федеральна прикордонна поліція, підпорядкована безпосередньо федеральному МВС. Її основне завдання - контролювання державного кордону, боротьба з організованою злочинністю, нелегальною еміграцією, контрабандою наркотиків, охорона найбільш важливих установ, розслідування правопорушень у сфері екології, підтримка громадської безпеки на залізничному й авіаційному транспорті [51, С. 68].

Посилення поліцейських функцій федерації здійснилося внаслідок створення в 1957 р. в землях так званої поліції готовності. Поліція готовності створена у відповідності зі ст. 91 Конституції, яка передбачає, що у випадку небезпеки, загрози існуванню або вільному демократичному устрою союзу чи якої-небудь землі, Федеральний уряд може підпорядковувати своїм безпосереднім вказівкам поліцейські сили однієї чи кількох земель [46, С. 47]. Поліція готовності являє собою озброєні моторизовані частини (в кількості до 30 тис. чоловік від кожної землі), що підпорядковані урядові ФРН. Вони використовуються, передусім, для боротьби з "саботажем і безладдям", для "підтримки внутрішньої безпеки і порядку".

Поліція земель за обсягом повноважень, що виконуються, поділяється: на державну (земельну), окружну, повітову і міську (муніципальну). Поліція землі підпорядкована Міністерству внутрішніх справ ФРН, за винятком міської поліції, яка перебуває у віданні органів міського самоврядування і фінансується з міського бюджету.

Як правило, структурна організація поліції в усіх федеральних землях включає: - патрульну службу, обов'язком якої є запобігання і припинення правопорушень (у співпраці з Федеральною кримінальною поліцією), розслідування дрібних злочинів, порушень правопорядку, забезпечення безпеки дорожнього руху, переслідування порушників дорожнього руху, в її обов'язки також входить підтримка внутрішнього порядку під час багатолюдних демонстрацій, дії під час стихійного лиха, та видача дозволів на право займатися окремими видами діяльності; - кримінальну поліцію землі, в обов'язки якої входить розслідування злочинів, підвищення кваліфікації і спеціальне тренування особистого складу, координація дій у разі міжнародного розслідування; - воднотранспортну поліцію; - спецзагони; - поліцейську школу, поліцейський коледж по підготовці управлінських кадрів.

Так, Закон західно-німецької землі Північний Рейн-Вестфалія від 25.03.1980р. „Про поліцію”, визначає, що „основним завданням поліцейських сил являється усунення загрози суспільної безпеки. В рамках її забезпечення поліція зобов'язана попереджувати здійснення злочинів і забезпечувати кримінальне переслідування злочинців, а також проводити необхідні заходи по підготовці дій у небезпечних ситуаціях. Поліція надає допомогу іншим органам влади... Заходи, що порушують права особистості, поліція має право здійснювати тільки у тих випадках, коли це допускається законом...[52]”

Таким чином, організаційно-функціональна побудова поліції, прокуратури і судової системи Німеччини як складових системи судових і правоохоронних органів відбиває федеральний характер державного устрою країни.

Організаційно-функціональна побудова системи судових і правоохоронних органів інших країн, зокрема Австрії, Бельгії, Іспанії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Швейцарії та деяких інших, національні правові системи яких відносяться до романо-германської правової сім'ї, в своїй основі мають багато спільних рис з організаційно-функціональною побудовою систем судових і правоохоронних органів Німеччини і Франції, що дає

можливість окреслити відповідну детермінованість організаційно-функціональної побудови системи судових і правоохоронних органів від основних рис національної правової системи певної правової сім'ї, та визначити відповідний – романо-германський – тип систем судових і правоохоронних органів.



#### ***4.2. Системи судових і правоохоронних органів англо-американського типу.***

Порівняльно-правовий аналіз систем судових і правоохоронних органів Англії і Сполучених Штатів Америки показує, що при їх відмітних особливостях, зумовлених специфічними характеристиками даних держав і їх національних правових систем, системи правоохоронних органів Англії і США мають більший обсяг саме спільних ознак. Це свідчить про відображення в організаційно-функціональній побудові систем судових і правоохоронних органів Англії і США основних особливостей і характеристик їх національних правових систем як основоположних представників англо-американської правової сім'ї, що дозволяє визначити англо-американський тип систем правоохоронних органів.

Головними ознаками англо-американського типу системи судових і правоохоронних органів є такі: наявність спеціалізованих судів без виділення їх в окремі судові системи; підпорядкованість прокуратури, функціональне призначення якої полягає в здійсненні кримінального переслідування, Міністерству юстиції; децентралізоване управління в системі Міністерства внутрішніх справ (поліції). В межах англо-американського типу окремі системи правоохоронних органів відповідних національних правових систем мають специфічні риси, що обумовлені унікальними особливостями кожної національної правової системи, що входить до англо-американської правової сім'ї.

Отже, в даному розділі наводиться характеристика систем судових і правоохоронних органів англо-американського типу, а саме судових систем, прокуратури, поліції Англії і Сполучених Штатів Америки.

---

- Система судових і правоохоронних органів Англії.

---

“Вища судова інстанція Англії - Палата лордів. Вона приймає до розгляду апеляції на постанови по цивільних і кримінальних справах, винесені апеляційними інстанціями Англії. Від імені Палати лордів справи розглядаються судом Палати лордів, який складається з лорда-канцлера, що очолює його, ординарних лордів по апеляції і тих перів - членів Палати лордів, які в минулому займали вищі судові посади, в тому числі всі колишні лорди-канцлери. Ординарні лорди з апеляції призначаються до Палати лордів з досвідчених юристів, як правило, членів Апеляційного суду. Їхня кількість коливається від 7 до 11 чоловік.

Прийнятий більшістю голосів висновок суду Палати лордів передається в суд, що виніс оскаржену постанову, який і виносить остаточну постанову у справі відповідно до рекомендацій Палати лордів” [36, С. 39].

Верховний суд Англії, очолюваний його головою - лордом-канцлером, включає в себе три самостійних судових установи - Апеляційний суд, Високий суд і Суд корони.

Апеляційний суд складається з цивільного і кримінального відділень і розглядає в колегіях з трьох або більше суддів апеляції на постанови інших судів. До нього входять лорд-канцлер, колишні лорди-канцлери, лорд-головний суддя (очолює цивільне відділення) і інші вищі судові діячі, а також близько 18 лордів - апеляційних суддів.

Високий суд має три відділення - королівську лаву, канцлерське і сімейне відділення. До нього входять лорд-канцлер та інші вищі судові діячі, а також до 80 рядових суддів.

Відділення королівської лави займається, головним чином, розглядом у першій інстанції найбільш складних цивільних справ і апеляцій на вироки магістратських судів з кримінальних справ. На правах складових частин Відділення королівської лави самостійно функціонують Суд Адміралтейства, в якому розглядаються спори щодо морських перевезень, зіткнень кораблів і

відшкодування пов'язаних з цим збитків і т.ін., і Комерційний суд, якому підсудні багато спорів торгового характеру.

Канцлерське відділення, яке називається палатою у справах справедливості, розглядає, найчастіше як суд першої інстанції, цивільні справи, пов'язані з управлінням майном, довірчою власністю, діяльністю компаній, банкрутством. На правах однієї зі складових частин Канцлерського відділення функціонує Патентний суд, який розглядає звернене до нього клопотання генерального контролера з питань патентів, дизайну і торгових марок.

Сімейне відділення розглядає переважно скарги на рішення магістратських судів з усіх питань сімейних відносин, в тому числі розлучення, окремого проживання подружжя, виплати аліментів, опіки і піклування.

Розгляд справ у першій інстанції у відділеннях Високого суду проводиться судьями одноособово, розгляд апеляцій – як правило, в колегіях з двох або трьох суддів [33].

Суд корони, створений в 1971 р., що закріплено Актом про суди, розглядає у першій інстанції, за участю присяжних, справи про переслідуваних за звинувачувальним актом, тобто про більш серйозні злочини, а також апеляцію на вироки і рішення магістратських судів. Виправдувальні вироки, винесені судом присяжних, апеляційному оскарженню не підлягають.

Судьями в Суді корони виступають судді Високого суду, окружні судді (їх посада встановлена в 1971 р. для поповнення суддівського корпусу Суду корони і судів графств), а також рекордери-юристи, що виконують обов'язки суддів “за сумісництвом”. Всі названі суди належать до категорії вищих судів Англії.

В Англії найбільш тяжкі злочини розглядаються судом присяжних. Це спеціальна присутність Верховного суду в складі 12 чоловік. Суд присяжних називається Судом корони - вищим кримінальним судом країни. У 1974 р. був ухвалений Закон про присяжних, за яким кожна людину можна викликати як присяжного і зобов'язати виконувати його обов'язки, якщо він зареєстрований виборцем в парламент або місцеві органи влади, йому

не менше 18-ти років і не більше 65-ти років, і він постійно проживає в Сполученому Королівстві протягом якогось періоду, але не менше п'яти років після досягнення ним 13-літнього віку. Звільняються від обов'язків присяжних: адвокати, службовці суду, поліцейські, священнослужителі і психічно хворі, а також особи, які будь-коли були засуджені до позбавлення волі строком від 5 і більше років або в останні 10 років перебували під вартою понад три місяці. Крім того, члени парламенту, військовослужбовці і лікарі, що практикують, можуть бути звільнені від обов'язків присяжних на їх прохання [53].

До нижчих судів в Англії належать суди графств і магістратські суди. Суди графств - основні органи цивільного правосуддя, в яких по першій інстанції розглядається майже 90% цивільних справ. Межі району, в якому діє відповідний суд графства, визначає лорд-канцлер. Він же має право скасовувати, об'єднувати або засновувати нові суди графств.

У кожному суді графства є один або два постійних судді. Компетенція судів графств обмежена в порівнянні з Високим судом, який також розглядає цивільні справи у першій інстанції, розмірами позовів, що різняться залежно від категорії позову.

Справи в судах графств слухаються окружними суддями або рекордерами в більшості випадків одноособово або з присяжними, якщо суддя задовольнить заздальгідь заявлене клопотання про це однією з сторін (кількість присяжних в суді графства - не менше восьми). Рішення судів графств можуть бути оскаржені в Апеляційний суд, але тільки зі згоди суду, що виніс рішення, і, як правило, лише з питань права, а не з питань факту.

Магістратські суди розглядають в сумарному порядку основну масу кримінальних справ (до 98% протягом року). Вони можуть засуджувати осіб лише до штрафу або позбавлення волі на строк, як правило, до шести місяців. Якщо магістрати дійшли висновку, що обвинувачений заслуговує на більш суворе покарання, вони передають справу на розгляд Суду корони.

Цивільна юрисдикція магістратів дуже обмежена і пов'язана, передусім, з розглядом питань про стягнення боргів, а також деяких питань сімейного права.

Магістрати, яких іноді за традицією називають мировими суддями (їх налічується понад 20 тисяч), у переважній більшості не є професійними юристами і не обов'язково мають юридичну освіту. Вони розглядають справи лише в колегіях, найчастіше з двох-трьох чоловік. Окрему, досить нечисленну групу складають платні магістрати: вони призначаються лише з юристів і розглядають справи одноособово [33].

Деякі магістратські суди за рішенням зборів суддів набувають право розглядати справи про правопорушення неповнолітніми. До складу суду, що утворюється колегією з трьох таких суддів у справах неповнолітніх, обов'язково включається одна або дві жінки-судді. Цей суд розглядає справи про правопорушення, скоєні неповнолітніми у віці від 10 до 17 року.

При тому, що відмітною рисою правової системи Англії є її прецедентний характер, у сфері правосуддя по справах неповнолітніх в Англії було прийнято достатньо значну кількість законодавчих актів, зокрема: Закони о дітях і підлітках 1933р., 1938р., Закон о дітях 1948р., Закони о дітях і підлітках 1963р. і 1969р., Закон про повноваження кримінальних судів 1973р., Закон про магістратські суди 1980р., Закон про кримінальну юстицію 1982р., Закон про відправлення правосуддя 1985р. Кожен з цих законодавчих актів певним чином став важливим ступенем на шляху розвитку судів спрощеного правосуддя з метою задоволення і врахування потреб та інтересів дітей. Так, Закон о дітях і підлітках 1933р. вперше дав поняття суду по справах неповнолітніх, визначив його як магістратський суд, створений на підставі відповідних законних приписів і функціонуючий з метою слухання звинувачення проти дитини чи підлітка [54].

Нарівні з названими судами загальної юрисдикції в Англії є спеціалізовані суди різної компетенції, зокрема, антимонопольний суд, канонічний суд, суд протекції, юридичний комітет таємної ради, суд з

розслідування насильницької смерті, військові суди. Проте, такі суди не складають окремі судові системи з чіткою ієрархічною побудовою і не є самостійними напрями судової системи Англії.

Закон "Про переслідування за злочини" 1985 р. заснував для Англії службу державних обвинувачів, очолювану директором публічного переслідування. Головною функцією державних ("коронних") обвинувачів є підтримка обвинувачення в судах усіх рівнів у справах, розслідуваних поліцією, а також в деяких випадках порушення кримінальних справ і участь у їх розслідуванні [55].

Функції, властиві у певній мірі Генеральному прокурору, виконує в Англії Генеральний аторней. Генеральний аторней - це вища посадова особа держави в сфері здійснення кримінального переслідування. Його вказівки і розпорядження обов'язкові для всіх органів у цій сфері. Генеральному аторнею належить виняткове право порушувати справу по розслідуванню державних злочинів, пов'язаних з посяганням на монарха або представників урядових органів.

Департамент публічного переслідування, створений в 1879 р., очолює директор, який призначається Генеральним аторнеєм і працює під його керівництвом. За чинним законодавством, функціональні обов'язки директора передбачають проведення досудового розслідування і підтримку публічного обвинувачення в суді у справах, що надійшли з урядових установ; у справах про злочини, санкція яких передбачає смертну кару; у справах особливої важливості і складності; у справах про корупцію посадових осіб; на вимогу Міністра внутрішніх справ або Генерального аторнея. Чинне законодавство передбачає право директора департаменту публічних переслідувань на власний розсуд брати на себе керівництво і проведення досудового розслідування з будь-якої справи, порушеної поліцейським органом або приватною особою. В обов'язки директора також входить надання допомоги посадовим і приватним особам, що здійснюють кримінальне переслідування [55].

У 1988р. у Великобританії було створено Бюро з крупного шахрайства – відомство, яке розслідує складні справи у даній сфері злочинів, є незалежним державним департаментом, директор якого здійснює повноваження під керівництвом генерального аторнея.

З дуже обмеженого кола кримінальних справ, а саме: у разі виявлення трупа зі слідами фізичних пошкоджень або за фактом смерті при загадкових обставинах, досудове розслідування можуть здійснювати коронери. Особливість повноважень коронера полягає в тому, що він може застосовувати заходи процесуального примусу без санкцій суду. Проте нині коронерське розслідування відбувається дуже рідко, а функції коронерів поступово переходять до поліції.

Британська поліцейська служба організована переважно за територіальним принципом відповідно до діючого адміністративно-територіального поділу, а також за функціональним критерієм. Систему поліцейських органів Великобританії складають: Скотленд-Ярд; поліцейські департаменти графств; транспортна поліція і поліція Північної Ірландії.

Характерна риса управління англійської поліцейської служби - її децентралізований характер. Міністру внутрішніх справ безпосередньо підлеглий Скотленд-Ярд, відносно інших поліцейських формувань функції Міністра обмежуються питаннями фінансування і кадровою політикою, він не несе прямої відповідальності за їхню діяльність і не має права оперативного керівництва.

Децентралізований характер МВС Великобританії, з одного боку, дозволяє оперативно вирішувати питання “на місцях”, з іншого, - не сприяє ефективному вирішенню глобальних, крупно масштабних завдань, через труднощі організації взаємодії. Зазначена особливість відображає суттєву відмінність організації управління поліцією Англії від такої у Німеччині та Франції.

МВС Великобританії - найстаріше центральне відомство країни, створене в 1782 р. Основними функціями Міністерства внутрішніх справ Великобританії

є: "підтримка закону і порядку", забезпечення ефективної поліцейської служби, контроль і управління службами тюрем, нагляд за пожежною службою, розробка нового законодавства з питань компетенції МВС [46].

Найбільший департамент МВС - департамент поліції – включає: інспекторат поліції; групу служби поліцейських досліджень; відділення наукового розвитку поліції; групу управління і розвитку поліції; національний поліцейський обчислювальний центр; директорат зв'язку, відділення постачання і транспорту; поліцейський коледж.

Ще одна характерна особливість англійської поліції полягає у відсутності особливого корпусу кримінальної поліції. Всі службовці (від констебля і вище) мають відповідні права щодо ведення досудового розслідування кримінальних справ. Особливого органу або посадової особи, що здійснює цю функцію, в Англії не передбачено. Хоча при цьому, треба відмітити, що вся регулярна поліція Англії складається з поліції, яка носить форму, і поліції "в цивільному".

Основними завданнями поліції "у формі" є попередження злочинів, регулювання вуличного руху, охорона життя і власності населення. До даної категорії поліції належить переважна більшість поліцейських, і тому саме на них покладається найважливіша робота поліції: несення патрульної служби. Головним обов'язком патрульних є виявлення порушень закону, а також втручання в інциденти, які можуть призвести до порушення закону.

У завдання поліції "у цивільному" входить головним чином розкриття і розслідування злочинів. Кожний поліцейський загін має свій власний слідчий підрозділ, службовці якого працюють головним чином "у цивільному".

Отже, характеристика організаційно-функціональної побудови судової системи, прокуратури, поліції Англії показує, що система судових і правоохоронних органів даної держави відображає форму її державного правління, яка є конституційною монархією.

---



*- Система судових і правоохоронних органів Сполучених Штатів Америки.*

Переходячи до аналізу функціонування системи судових і правоохоронних органів США, треба зазначити, що особливістю судової системи США є певна гіпертрофія судової влади, що виражається в діяльності американських судів за межами сфери, яка традиційно відводиться правосуддю. Фактично у США створилося таке становище, при якому суди стають інструментом вирішення проблем політики, економіки, соціального характеру.

Відмітна особливість американської судової системи, зумовлена федералізмом даної держави, полягає в тому, що це - двоєдина система, утворена федеральною системою і судовими системами штатів (їх 50), округу Колумбія і територій, що належать США (їх 4). Ці дві складові судові системи США досить ізольовані одна від одної, вони діють самостійно і повновладно у відведеній їм законодавством сфері. Водночас вони постійно співпрацюють між собою з широкого кола питань.

Судова система США - надзвичайно складна структура. Питання розмежування юрисдикції між Федеральною судовою системою і судовими системами штатів – одне з гострих питань протягом усієї історії судової системи США. “Яким би серйозним не було питання про розмежування юрисдикції, воно було і залишається лише відображенням боротьби між федерацією і штатами за той обсяг влади, який одна сторона погоджувалася визнати за іншою” [57, С. 9].

На практиці питання юрисдикції вирішується таким чином: не федеральна влада віддає на розсуд судів штатів те, що не заслуговує на її увагу, а навпаки, штати поступаються деякими зі своїх прав у сфері правосуддя, передаючи їх судам федерації. Причому федеральні суди ні в якій мірі не є вищестоящими щодо судів штатів. У разі незадоволення вирішенням справи, рішення у справах, розглянутих у судах штату, не можуть бути оскаржені в федеральні суди.

---

Звернення до будь-якого федерального судів можливе, якщо предмет спору і обставини його виникнення відносяться до юрисдикції федерального суду. Єдине, в чому якимось може виражатися певне верховенство судів федерації, - це застосування в діяльності федеральної судової системи так званих вищих правових норм Конституції, законів Конгресу, положень міжнародних договорів, тоді як суди штатів, не заперечуючи і не відступаючи від Конституції і федерального законодавства, орієнтуються переважно на правові норми, вироблені компетентною владою штатів [58].

Федеральна судова система і судові системи штатів побудовані за принципом піраміди. Фундаментом такої піраміди є суди першої інстанції; середній ярус складають апеляційні суди; вершина піраміди - це суди останньої інстанції, які найчастіше називають верховними судами. Стиль судочинства і загальні концепції функціонування судової влади беруть свій початок від традицій англійських судів загального права і судів права справедливості.

За структурою Федеральної судової влади, яку прийняв Конгрес, США і їхні території поділені на 94 судових округи. У кожному окрузі є окружний суд США. Конгрес також заснував 13 федеральних судових округів як основу Федеральної судової структури проміжного рівня.

Перелік категорій справ, які можуть бути розглянуті федеральними судами, містить ч. 1 розділу 2 ст. 3 Конституції США. До них відносяться: - категорії справ, сторони яких займають специфічне правове положення, що виключають юрисдикцію окремого штату; такими сторонами є США, безпосередньо штати, послы і дипломатичні представники іноземних держав; - категорії справ про спори, в яких має велике значення громадянство сторін; - категорії справ, що вирішуються згідно з законом і "правом справедливості" і такі, що виникають на основі Конституції США, законів Конгресу, міжнародних договорів, укладених урядом США.

До виняткової юрисдикції федеральних судів належить невелика категорія справ, пов'язаних з адміралтейством, патентами, авторським правом і позовами

до федерального уряду, а також в галузі кримінального судочинства - категорія справ про здійснення злочинів, покарання за які встановлене федеральним законодавством.

У розділі 1 ст. 3 Конституції США говориться: “Судова влада в Сполучених Штатах надається єдиному Верховному Суду і тим нижчестоящим судам, які час від часу може утворювати Конгрес” [59, С. 143].

Межі компетенції Верховного суду США визначені ст. 3 Конституції США, частково - Законом про судоустрій 1789 р. і подальшим законодавством США. Основна функція Верховного Суду полягає в тому, що він вирішує не тільки долю справи на основі закону, а й долю закону на основі справи, тобто з'ясовує питання про відповідність закону Конституції, здійснюючи, таким чином, конституційний нагляд. Хоча в прямому значенні слова нагляду як такого немає доти, поки закон не дає підстав для спору, тобто зіставлення положень закону Конституції США виникає тільки під час розгляду конкретної справи.

Для судової системи США характерні дві основні риси: розподіл влади і доктрина судового перегляду. Концепція поділу в США вимагає, щоб законодавча влада створювала закони, виконавча влада забезпечувала їх виконання, а судова влада тлумачила і роз'яснювала зміст законів, вирішуючи конфлікти і спори. Згідно з доктриною судового перегляду, суд має повноваження визначати невідповідність закону (законодавчого акта) Конституції, а також має право забороняти конституційні дії посадових осіб виконавчої влади. Треба зазначити, що будь-який американський суд має право розглядати питання про конституційність закону і винести своє рішення, однак авторитет такого рішення тим менший, чим нижче знаходиться суд в ієрархії судової системи США [60].

Верховний суд США як суд першої інстанції виступає рідко через свою обмежену юрисдикцію в цій сфері діяльності. Конституцією США (ч.2 розділу 2 ст. 3) передбачено тільки дві категорії справ, де допустима виняткова юрисдикція Верховного суду США як першої інстанції. До них відносяться

спори, в яких одна зі сторін - штат; а також справи з приводу пред'явлення позову іноземним послам і дипломатичним представникам та членам їх сімей і обслуговуючому персоналу [59, С. 143].

Значно ширше коло питань розглядає Верховний Суд США як суд другої інстанції. Перегляд рішення нижчестоящего суду може здійснюватися трьома способами. Перший з них - перегляд рішення в порядку апеляції. Межі і характер апеляційної юрисдикції Верховного Суду США визначає Конгрес. Другий спосіб - витребування справи з нижчестоящего суду в порядку сертиорарі. Рішення про витребування справи залежить від самого Верховного Суду. Третім способом, що дозволяє залучити Верховний Суд до розгляду справи, яка знаходиться в нижчестоящому суді, є використання процедури "сертифікації". Значення даної процедури полягає в тому, що нижчестоящий суд звертається до Верховного суду США з проханням висловити свою думку з правового питання, яке виникло в ході розгляду справи. Позиція Верховного Суду є практично рішенням справи.

У практиці Верховного Суду США, хоч і досить рідко, зустрічається ще одна процедура участі Верховного Суду США в розгляді справи. Вона полягає в тому, що Верховний Суд може винести спеціальне розпорядження – припис судді нижчестоящего Федерального суду щодо здійснення чи не здійснення певних дій [60].

Другий рівень федеральної судової системи США утворюють апеляційні суди. Федеральні апеляційні суди США - федеральні суди середнього рівня. Ці суди вважаються основною „робочою силою” федеральної судової системи, так, як переважна кількість справ вирішується саме в них. Окружні федеральні апеляційні суди США охоплюють 12 регіонів: 11 регіонів, кожен з яких включає територію як найменш трьох штатів, і федеральний апеляційний суд США в окрузі Колумбія. Кожен окружний федеральний апеляційний суд США розглядає апеляції, що надходять з окружних федеральних судів США першої інстанції, які знаходяться на його території, в разі якщо сторона, що прогнала, вважає, що суддя окружного федерального суду першої інстанції допустив

судову помилку у прийнятті рішення. Численість суддів у різних окружних федеральних апеляційних судах США суттєво відрізняється і залежить від чисельності населення та розміру регіону. Кожна справа заслуховується судом у складі трьох суддів, обраних за жребієм.

Окружні федеральні суди Сполучених Штатів Америки складають нижню ланку федеральної судової системи і є судами першої інстанції, що розглядають кримінальні та цивільні справи. Існує 94 федеральних судових округів США, в яких відповідно створені дані суди, до цих судів також належать територіальні окружні суди (для територій, що належать США, їх всього 4). У кожному окружному федеральному суді працює декілька суддів, кількість яких обумовлена розміром округу і численністю населення, хоча розгляд справи проходить під керівництвом одного судді [61].

Відповідно до ч.3 ст. 3 Конституції США всі справи про злочини, за винятком випадків імпічменту, підсудні суду присяжних. Згідно з поправкою 6 до Конституції США при будь-якому кримінальному переслідуванні обвинувачений має право на швидкий і публічний суд неупереджених присяжних того штату або округу, де був скоєний злочин. Згідно з поправкою 7 до Конституції США право на суд присяжних зберігається у всіх позовних виробництвах, заснованих на загальному праві, де ціна позову, що оспорюється, перевищує 20 доларів [61]. На практиці розгляд цивільних справ з участю присяжних засідателів здійснюється в федеральних судах. Відмова від такої участі може бути тільки за обопільною згодою сторін.

Поправка 5 до Конституції США встановлює, що органом віддання під суд у справах, що караються смертною карою, є велике журі - розширена колегія присяжних. На відміну від "малого" журі з 12 присяжних, які беруть участь у судовому розгляді, велике журі, згідно з федеральним законодавством, повинно складатися не менш ніж з 16 і не більше, ніж з 23 присяжних.

Вимоги, яким мають відповідати присяжні як малих, так і великого журі подібні: громадянство США, вік не менше 21 року і постійне мешкання на території даного судового округу. Не можуть включатися до складу присяжних

громадяни, відносно яких порушено кримінальну справу, або засуджені за тяжкий злочин; особи, фізичні або психічні недоліки яких перешкоджають належному виконанню обов'язків присяжних. Не мають права бути ними і представники окремих професій: працівники правоохоронних органів, пожежні, співробітники похоронного бюро, судові чиновники, священнослужителі, пілоти авіаліній, залізничні диспетчери, а в деяких випадках - жінки, що мають малолітніх дітей [62].

У США існують спеціалізовані федеральні суди, що виступають як суди першої інстанції, тобто такі суди, також, як і в Англії не виділяються у самостійні судові системи та представляють окремих напрямів судової системи США. І в цьому знаходить свій прояв суттєва відмінність організаційно-функціональної побудови судових систем Англії і США від Німеччини і Франції. До спеціалізованих судів США відносяться:

- претензійний суд, створений в 1855 р. для розгляду майнових претензій приватних осіб до уряду США. Юрисдикція претензійного суду розповсюджується на позови до уряду США на суму понад 10 тис. дол. США. Суд складається з 7 суддів, призначених президентом США, один з яких - головний і 15 комісіонерів, які діють як судді, що розбирають справу по суті;

- суд з митних справ, утворений в 1926 р. для розгляду скарг імпортерів на митні органи США. Суд складається з дев'яти суддів, один з яких – головний. Законом передбачено, що не більше ніж 5 суддів можуть бути членами однієї політичної партії. У 1980 р. даний суд був перейменований у суд по зовнішній торгівлі;

- податковий суд, створений в 1924 р. для розгляду спорів у зв'язку з рішенням федерального податкового відомства і його підрозділів;

- суд по патентах і авторських правах;

- суд міжнародної торгівлі, який розглядає справи, пов'язані із законами, що регулюють митні податки та імпорт товарів, а також цивільні справи проти США, федеральних відомств і їх співробітників, що пов'язані із законами в сфері міжнародної торгівлі;

---

- Апеляційний суд США, що має юрисдикцію по апеляціях з усіх федеральних окружних судів по справах, заснованим на патентному законодавстві, а також по апеляціях з федерального претензійного суду і Федерального суду США з міжнародної торгівлі;

- суди з питань банкрутства, які розглядають справи, пов'язані з Федеральними законами про банкрутство;

- суд у справах ветеранів, створений в 1988 р. Це виняткова юрисдикція з розгляду рішень Управління по апеляціях з питань ветеранів. Дане Управління є адміністративним органом, який розглядає скарги ветеранів на будь-яке рішення аналогічних органів нижчого рівня;

- адміністративні суди, а точніше судді по питаннях адміністративного права у федеральних відомствах, які виконують функцію встановлення фактів щодо застосування федеральних нормативних актів.

Окрім вказаного, певним чином як про спеціалізовані судові установи можна говорити й про суди по справах неповнолітніх. Реорганізація правосуддя відносно неповнолітніх у США, починаючи з 1960-х років проходила по шляху розвитку судової юрисдикції, акцентуючи увагу на питаннях цивільно-правового характеру – опіки, піклування, санкції відносно батьків, майнових спорів дітей і т.п. Пропонувалося суди по справах неповнолітніх замінити сімейними судами. Зокрема, у Нью-Йорку в 1962р. був створений сімейний суд, в якому суд по справах неповнолітніх став його структурним підрозділом. На протязі подальшого розвитку судів по справах неповнолітніх відбувалося підвищення гарантування процесуальних прав та інтересів неповнолітніх, які потребують захисту держави, і водночас посилення мір щодо неповнолітніх, які неодноразово скоюють кримінальні діяння [62].

Поза системою федеральних судів перебувають військові суди - це установи, що надають Президенту США як головнокомандуючому допомогу в підтримці порядку в армії і на флоті. Суди діють не постійно, а скликаються для розгляду конкретних справ. Військово-апеляційний суд - вищий судовий

орган у сфері військової юстиції, один з підрозділів військового міністерства США.

Кожен штат, а також округ Колумбія та Пуерто-Ріко має свою незалежно діючу судову систему. Система судів штатів, так як і федеральних судів, побудована за принципом піраміди. У більшості штатів існує трьохступенева судова система, що складається з судів першої інстанції (інколи їх називають першими судами, окружними судами чи регіональними судами), апеляційного суду та суду останньої інстанції (його називають верховним судом). В деяких штатах є лише один рівень розгляду апеляцій. Як і у федеральній судовій системі, судові слухання проводяться під керівництвом одного судді (часто у присутності журі присяжних), апеляції за рішенням судів першої інстанції розглядаються судом з трьох суддів, а у верховних судах штатів справи розглядаються усіма членами суду (як правило, це сім чи дев'ять судів).

Суди першої інстанції іноді розділяються на суди загальної юрисдикції та спеціалізовані суди. Спеціалізовані суди штатів – це суди першої інстанції обмеженої юрисдикції, які розглядають справи по певному колу питань, зокрема – суди по питанням дорожнього руху, сімейного права. Рішення даних судів можуть бути оскаржені в судах штатів загальної юрисдикції.

Кожен з 50 штатів має територіальний поділ на адміністративні райони та муніципалітети, що називаються містами, графствами, селами. Місцеві органи влади мають відповідні судові інстанції, очолювані місцевими магістратами, тобто цивільними офіційними особами, що здійснюють судову владу, яка передана їм у відповідності з місцевими законодавчими актами. Їх повноваження включають прийняття рішень по законах щодо землекористування, збору місцевих податків і таке інше [63].

У багатьох судах як федеральних, так й судах штатів запроваджені програми посередницької діяльності. Особливо активно вони стали створюватися після того, як прийнятий у 1990р. Закон про реформу цивільного судочинства (Закон 101-650) зобов'язав федеральні суди розробляти і здійснювати програми щодо альтернативного вирішення спорів.

---



В американській системі судочинства посередництво здійснюється у двох типах ситуацій. Перший - по розпорядженню суду чи при суді. Як правило, в цьому випадку при суді є група посередників, які пропонують свої послуги позовним сторонам - або за ухвалою суду, або на прохання сторін.

Другий тип ситуації – приватне посередництво. У таких справах сторони справи вирішують, що посередництво було б доцільним, і обирають посередника з числа осіб, які надають такі послуги приватним чином.

Посередництво як метод розв'язання спорів вперше стали застосовувати в галузі сімейного права, що було визнано корисним інструментом вирішення суперечок, і посередництво стало застосовуватися й в інших сферах правових спорів [64].

У відповідності зі ст. 2 Конституції США Президент США призначає Генерального прокурора (аторнея) “за порадою і згодою” Сенату. Генеральний прокурор (він же міністр юстиції) виконує роль урядового юрисконсульта, виступає як радник Президента з проблем кримінальної політики. Генеральний прокурор здійснює контроль за діяльністю прокурорів США, що входять у Федеральну прокурорську систему. Відносно прокурорів штатів і графств Генеральний прокурор США функціями контролю не наділений. Діяльність американських прокурорів підлягає нагляду з боку судової влади.

Повноваження прокурорів штатів і порядок їх обрання або призначення визначається конституціями штатів. У США не прийняті законодавчі акти на рівні федерації і на рівні штатів, які безпосередньо регулюють функціонування прокуратури. Норми, що регулюють діяльність прокурорів США, містять кримінально-процесуальні і цивільно-процесуальні судові постанови.

Традиційно законодавство США наділяє прокурорів, як представників виконавчої гілки державної влади, широкими повноваженнями, особливо при розв'язанні питань про розслідування злочинів, пред'явленні офіційних обвинувачень і судовому переслідуванні. Вони можуть на власний розсуд вирішувати питання про доцільність кримінального переслідування відносно конкретних осіб.

---

У США Федеральні прокурори зобов'язані, зокрема, пред'являти обвинувачення щодо всіх злочинів проти Сполучених Штатів Америки; виступати як обвинувач або захисник, представляючи Уряд, у всіх цивільних справах, у процесах або слуханнях, які торкаються інтересів США; виступати в суді на боці відповідача з усіх цивільних справ, на процесах або слуханнях на території свого округу проти збирачів податків або інших службовців податкового управління щодо будь-якої скоєної ними дії або на предмет повернення грошей, вилучення цими особами або виплачених їм, якщо вони були виплачені ними в казначействі; починати і здійснювати в суді дії з метою стягнення штрафів, конфіскацій і вилучень, накладених у зв'язку з порушенням будь-яких законів про оподаткування, за винятком тих випадків, коли розслідування переконливо показує, що для відновлення справедливості в цьому випадку втручання суду не потрібне [64].

Узагальнюючи законодавство штатів, можна дійти до висновку, що прокуратура штату несе відповідальність за виконання обвинувальних функцій в межах свого округу; прокурор є виконавцем правосуддя, його представником і посадовою особою суду; обов'язок прокурора полягає в тому, щоб домагатися правосуддя, а не просто в тому, щоб добитися тільки виголошення вироку; важлива функція прокурора полягає в тому, щоб домагатися вдосконалення і розвитку системи відправлення правосуддя [65, С. 16-17].

Наявність у США трьох самостійних ланок прокурорської системи - федерального, штатів, місцевого - породжує свої особливості в організації і компетенції кожної ланки, яка діє в межах своєї території і предметній юрисдикції. Так, Генеральний прокурор США (Міністр юстиції) свою функцію по представництву інтересів США в судах делегував Генеральному соліситору США, одній з вищих посадових осіб міністерства юстиції. Генеральний соліситор представляє США в Верховному суді з усіх категорій справ, що зачіпають інтереси американської держави загалом.

Федеральні прокурори є у кожному окрузі, закріпленому за окружним судом США. На території свого округу вони виконують роль

представника Федерального уряду під час розгляду судами справ однієї з сторін, в яких виступають США.

Поліцейська система США організаційно побудована у відповідності з трьома рівнями державної влади, що історично склалися в країні: федеральним, штатів і місцевим. В основу її функціонування закладена концепція місцевої автономії, що передбачає широку децентралізацію влади, відносну самостійність від Федерації органів управління в штатах і на місцях. Основні види поліцейських сил США - федеральні поліцейські органи, поліція штатів і місцева поліція - формально незалежні одне від одного.

Основою поліцейської системи США є місцева поліція, яка зосереджує в своїх підрозділах майже три чверті особового складу поліцейських сил. У свою чергу, вона поділяється на окружну поліцію і муніципальну (міську) поліцію.

Потрібно зазначити, що єдиної, чіткої і всебічної законодавчої регламентації організації і діяльності місцевої поліції США не створено. Регламентацію тих чи інших питань даної сфери можна зустріти у безлічі нормативних актів і штатів, і місцевої влади, причому в більшості з них лише в загальній формі визначаються права і обов'язки поліції. Розробка конкретних організаційних структур, завдань і напрямів діяльності проводиться кожним окремим підрозділом і знаходить закріплення у відомчих інструкціях, настановах і правилах, які фактично і є правовою основою організації і діяльності місцевої поліції. Природно, що розробка відомчих нормативних актів здійснюється під контролем органів місцевої влади.

На другому, більш високому рівні, знаходиться поліція штатів, організація і компетенція поліцейських формувань якої визначає законодавство кожного окремого штату.

Поліцейські органи штатів і інших адміністративно-територіальних одиниць США незалежні один від одного і від федеральної поліції. Основним їх обов'язком являється забезпечення виконання регіональних правових норм, причому рішення з питань організації і діяльності поліції приймаються на

кожному рівні. При цьому, в останній час регіональні поліцейські органи у США інтенсивно розвивають взаємодію, що не зменшує їх самостійності.

---

На третьому, вищому рівні державної влади поліцейську систему представляє федеральна поліція. При цьому організаційно-функціональна побудова поліції США характеризується відсутністю єдиного органу, який би в повному обсязі здійснював управління поліцейськими підрозділами у національному масштабі. Така специфічна риса організації управління поліцією США суттєвим чином відрізняє її не тільки від організаційно-функціональної побудови поліції Німеччини і Франції, а й Англії, у системі правоохоронних органів якої є МВС, функції якого, проте, мають децентралізований характер.

“До основних напрямів поліцейської діяльності відносяться: профілактика і стримування злочинності; забезпечення стабільності і спокою всередині країни; захист особистої власності; правозастосування; розслідування злочинів; повернення загубленої або украденої власності; затримання злочинців; захист прав особи; забезпечення безпеки дорожнього руху; виконання функцій різних громадських служб; підготовка справ для передачі їх у суд” [66, С. 46-47].

Різноманітність поліцейських функцій, представляється доцільним інтегрувати їх в три основні групи: боротьба з порушеннями традиційного кримінального законодавства; адміністративна діяльність, пов'язана з контролем за дотриманням норм і правил в різних сферах суспільного життя; виконання функцій соціальної допомоги.

Основний тягар у виконанні названих напрямів лягає на місцеву поліцію, всі її підрозділи і служби, серед яких одне з провідних місць належить патрульно-постовій службі.

Першочерговим завданням ППС американської місцевої поліції є попередження злочинів і правопорушень. Іншим важливим завданням патрульно-постової служби США є розслідування злочинів по гарячих слідах.

Останнім часом простежується явна тенденція наділення ППС значно більшими повноваженнями щодо розслідування злочинів. Нині її співробітники працюють з агентурою, мають право використовувати інформаційні банки Федерального Бюро Розслідувань та інших правоохоронних органів, вести оперативно-розшукові заходи.

Провідні федеральні правозастосовчі органи США за своєю підзвітністю розподіляються між такими основними представниками виконавчої влади, як Міністерство фінансів і Міністерство юстиції.

Правозастосовчий орган міністерства юстиції - Федеральне бюро розслідувань (ФБР). Загалом розслідування злочину, що проводиться ФБР, обмежується визначенням того, хто здійснив злочин, і отриманням доказів для встановлення складу злочину. Розслідування такого типу закінчується рішенням, порушувати кримінальне переслідування чи ні.

У деяких ситуаціях ФБР може отримати інформацію, яка є недостатньою для проведення розслідування. У таких випадках ФБР може почати обмежене розслідування. Можливість провести подібне розслідування дозволяє реагувати на сумнівну інформацію з найменшим втручанням.

Перед ФБР часто виникає необхідність з'ясування і дослідження передбачуваної злочинної діяльності, місцева ж поліція і поліція штатів найчастіше має справу з вже скоєними злочинами. ФБР має широко розгалужену периферійну мережу, за допомогою якої впливає організаційно і методично на діяльність формально незалежних від нього підрозділів поліції штатів, міст, і в необхідній мірі координує їх роботу. ФБР бере участь в підготовці кадрів поліції в численних спеціалізованих навчальних закладах.

У Міністерстві юстиції правозастосовчою діяльністю займається, крім ФБР, також Служба по боротьбі з розповсюдженням наркотиків, Служба маршалів Сполучених Штатів і Служба еміграції і натуралізації.

До сфери діяльності Служби по боротьбі з розповсюдженням наркотиків, крім безпосередньої боротьби з розповсюдженням наркотиків, входить ведення таємного стеження за діяльністю підпільних синдикатів і впровадження до них

своєї агентури. Служба маршалів США займається розшуком більшості злочинців, що переховуються від федерального правосуддя, і провадить арешти за ордерами, які видаються федеральною владою. Крім того, служба здійснює національну програму „Безпека свідка” з метою охорони тих свідків, яким загрожує небезпека. Служба еміграції і натуралізації контролює в'їзд у країну іноземців через усі морські і сухопутні кордони США.

Отже, організаційно-функціональна побудова системи судових і правоохоронних органів США відбиває форму їх державного устрою та особливості національної правової системи США.

Організаційно-функціональна побудова систем судових і правоохоронних органів інших країн, що відносяться до англо-американської правової сім'ї, зокрема держав Британської Співдружності, мають схожі до характеристик судових систем, прокуратури, поліції Англії та США риси [33].

Таким чином, в результаті розгляду організаційно-функціональної побудови систем судових і правоохоронних органів США, Англії є можливість простежити обумовленість систем судових і правоохоронних органів національно-історичною специфікою певної країни.

Отже, характеристика організаційно-функціональної побудови систем судових і правоохоронних органів Франції та Німеччини відбивають „континентальну” модель (тип), а Англії і Сполучених Штатів Америки відповідно „британсько-американську” модель (тип) систем судових і правоохоронних органів.

### ***5. Міжнародне співробітництво як одна з основних тенденцій розвитку сучасних систем судових і правоохоронних органів.***

Одна з основних тенденцій, що характеризує розвиток сучасних держав і відповідно їх систем судових і правоохоронних органів, зокрема Франції, Німеччини, Англії та США, - це спрямованість на розширення міжнародного співробітництва.

Міжнародне співробітництво судових і правоохоронних органів представляється можливим розглядати як один з компонентів взаємодії держав у сфері охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів людини, боротьби зі злочинністю, що само по собі є нині важливою частиною міжнародних відносин. Серед основних напрямів такого співробітництва можна виділити:

- надання правової допомоги по кримінальних справах;
- укладання і реалізація договорів про боротьбу з транснаціональними правопорушеннями;
- виконання рішень іноземних правоохоронних органів по кримінальних справах;
- регламентація кримінально-юридичних питань і прав особи в сфері забезпечення правопорядку, обмін інформацією, що представляє взаємний інтерес для правоохоронних органів;
- спільне дослідження проблем боротьби з правопорушеннями;
- обмін досвідом правоохоронної роботи;
- сприяння в підготовці кадрів для іноземних правоохоронних органів;
- надання матеріально-технічної і консультативної допомоги [51, С. 188].

Питання розширення міжнародного співробітництва судових і правоохоронних органів привертають увагу багатьох сучасних країн та міжнародних організацій. Зокрема, це відображено у Віденській Декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття, прийнятій на Десятому Конгресі Організації Об'єднаних Націй по попередженню

злочинності і поводженню з правопорушниками, 10-17 квітня 2000р. В Декларації зазначається, що держави – члени ООН, висловлюючи стурбованість впливом на суспільство здійснення злочинів, що мають глобальний характер, переконані у необхідності двостороннього, регіонального і міжнародного співробітництва у сфері попередження злочинності і кримінального правосуддя, визнають потребу більш тісної координації і співробітництва між державами у вирішенні світової проблеми злочинності, враховуючи, що боротьба з нею є загальним і спільним обов'язком, в зв'язку з чим звертають увагу на необхідність активізації і сприяння діяльності у сфері технічного співробітництва, з тим, щоб надавати державам допомогу в їх зусиллях по зміцненню своїх внутрішніх систем кримінального правосуддя та свого потенціалу в сфері міжнародного співробітництва [67].

Розширення сфери міжнародного співробітництва судових і правоохоронних органів вимагає відповідно узгодження правового розвитку різних держав. Узгодження правового розвитку з іншими державами передбачає - зближення законодавства, що означає визначення спільних напрямів розвитку національних законодавств, подолання правових відмінностей і вироблення загальних правових рішень, яке здійснюється в тих сферах співробітництва України й інших держав, в яких виникає потреба в спільному вирішенні загальних завдань і узгоджених діях; - гармонізацію законодавства, яка передбачає узгодження спільних підходів, концепцій розвитку національних законодавств, вироблення загальних правових принципів і окремих правових рішень; - прийняття модельних актів як законодавчих актів рекомендаційного характеру, що містять типові норми і дають нормативну орієнтацію для законодавства; - уніфікацію законодавства, що передбачає розробку і введення в дію загальнообов'язкових одноманітних юридичних норм [68].

Зауважимо, що процес розвитку української правової системи на сучасному етапі відбувається в світлі зовнішніх політичних орієнтирів України, зокрема набуття членства України у Раді Європи, що обумовило імплементацію



норм і стандартів Ради Європи в національне право, і прагнення приєднатися до Європейського Союзу, що в свою чергу вимагає здійснення гармонізації та адаптації національного законодавства України і законодавства ЄС.

Одночасно з вказаними процесами узгодженого правового розвитку держав, в тому числі й України, відбувається також все більше утвердження пріоритету міжнародного права для національного права, що супроводжується застосування міжнародних принципів, норм і понять в національному праві, адекватно до механізму участі держав у розробці і прийнятті міжнародно-правових норм і рішень, відповідальності за їх виконання і при цьому забезпечення суверенітету народів і держав.

Механізм імплементації міжнародно-правових норм включає в себе певну сукупність правових та інституційних засобів, що використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному і національному рівнях, з метою реалізації приписів норм міжнародного права. При імплементації норм міжнародного права органами держави переважає виконавча, адміністративна діяльність, проте їй завжди передують організаційно-правова.

Як одним з основних засобів організації діяльності тих чи інших ланок державного апарату з імплементації міжнародно-правових норм держава використовує своє національне право. На практиці взаємозв'язок правового і організаційного виявляється в тому, що заходи правового характеру, що здійснюються з метою імплементації міжнародно-правових норм на національному рівні, завжди супроводжуються проведенням комплексу заходів організаційно-виконавчого характеру, здійснюваних національними органами відповідно до правових приписів, які полягають, зокрема, у виданні законів для виконання відповідних міжнародно-правових норм і положень, внесення змін до чинного національного законодавства, у виданні адміністративних актів, у скасуванні законів або адміністративних актів, що суперечать положенням і нормам міжнародного права, вживанні всіх необхідних заходів внутрішньодержавного порядку тощо.

В сфері імплементації міжнародно-правових норм Україною вже проведена значна робота з метою приєднання до ряду конвенцій Ради Європи, а саме до Європейської конвенції з прав людини і Протоколу № 11 до неї (підписано 9.11.1995 р.), Європейської конвенції про попередження тортур і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання (підписано 2.05.1996 р.), Європейської хартії місцевого самоврядування (підписано 6.11.1996 р.), а також до Європейської конвенції про інформацію відносно іноземного законодавства і Додаткового протоколу до неї (Закон України про приєднання від 14.07.1993 р.), Європейської рамкової конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами та властями (Закон України від 14.07.1993 р.), Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (Закон України від 15.09.1995 р.), Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими особами, Європейської конвенції про видачу правопорушників, Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах, Європейської конвенції про передачу засуджених осіб (Закони України від 22.09.1995 р.) та інших.

Таким чином, актуальним є питання про реальне втілення механізму імплементації в нормотворчій діяльності відповідних державних органів, а також питання про створення дієвої системи реалізації, а особливо системи правозастосування, положень міжнародних документів в Україні, що дозволить перетворити загально декларативні передумови про примат міжнародного права в правову дійсність. Прикладом такого процесу є Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, що затверджена наказами відповідних державних органів (Міністерство юстиції, СБУ, Верховний Суд, Державний департамент з питань виконання покарань, Генеральна прокуратура, МВС, Державна податкова адміністрація, № 34/5/22/103/512/326/73 від 29.06.99р.)[69].

Україна, як член Ради Європи - найбільшої політичної організації на континенті, одним з основних завдань якої є допомога країнам Центральної і Східної Європи в здійсненні і консолідації політичних, правових, конституційних та економічних реформ, має певний базис для вступу в Європейський Союз. Рада Європи має сформований правовий простір свого функціонування, що виражається в тому, що вона функціонує на основі Статуту та загально визнаних міжнародних норм і принципів. Окрім цього, Європейський Суд з прав людини, що діє в межах Ради Європи, створює судові прецеденти у галузі захисту прав людини, чим сприяє формуванню загальноєвропейських правових стандартів у даній сфері.

Жодна держава-член ЄС не приєдналася до Європейського Союзу без попереднього членства в Раді Європи, однак членство України в Раді Європи і відповідно приєднання до ряду Європейських конвенцій, імплементація норм і стандартів Ради Європи - це лише один, хоч і досить значний, етап на шляху до Європейського Союзу. Україна хоча й повільно, але поступово виконує свої зобов'язання перед Радою Європи, що зазначено в Остаточному тексті резолюції ПАРЕ щодо дотримання обов'язків та зобов'язань Україною (Резолюція від 27.09.2001р.)[70].

Нарівні з цим, представники Ради Європи відмічають певні проблеми щодо ефективності внутрішньодержавних механізмів виконання рішень Європейського Суду з прав людини у різних державах-членах, зокрема в Україні, Росії, Туреччині, Італії, Великобританії. В Україні були прийняті закони, що зобов'язують суддів використовувати прецеденти Європейського Суду при прийнятті рішень та створюють умови для координації виконання рішень Суду з боку Представника України у Суді. Підвищити ефективність виконання рішень Європейського Суду з прав людини в нашій країні може створення механізмів контролю з боку парламенту, зокрема заслуховування звітів про заходи, що прийняті виконавчою владою щодо виконання цих рішень, а також створення спеціальних структур, які б здійснювали координацію зусиль різноманітних органів влади по виконанню рішень Суду.

Європеїзація України – це відображення сучасної тенденції глобалізації через регіоналізацію. Причому, мова йде не тільки про регіоналізацію, але й про інтеграцію у світовий економічний, правовий, соціальний, політичний простір, так як Європейський Союз являється невід’ємною складовою цього простору, в якому реалізуються сучасні світові стандарти.

Процеси глобалізації охоплюють, насамперед, сферу економіки, так як необхідність глобалізації виникає в цій сфері більш активно та динамічно, ніж у сферах політичній, соціальній і культурній. Пріоритет ЄС в інтеграційних процесах для України пояснюється і тим, що Європейський Союз – це об’єднання, насамперед економічне, хоча й тенденції до політичної єдності за останнє десятиріччя переросли там у реальний політичний союз. Тому для України шлях до ЄС – напрям природного розвитку в рамках глобальних об’єктивних законів економічного розвитку і тієї конкретної історичної ситуації, в якій перебуває Україна.

Реалізуючи інтеграцію України до Європейського Союзу, проводячи процеси імплементації норм і положень міжнародного права в національне право України, гармонізації національного законодавства і законодавства ЄС, необхідно спиратися на духовну основу нашої нації, менталітет нашого народу, тобто проводити названі процеси з урахуванням національних особливостей України.

Інтеграція законодавства потребує певної поступовості, але поступовість – питання не тільки юридичної технології. В ідеалі, право повинно відображати вже складені суспільні відносини, але в певних умовах право відіграє прогностичну роль, випереджаючи розвиток реальних суспільних відносин. Що стосується такої випереджаючої європеїзації законодавства, то подібне „підтягування” суспільних відносин до європейського рівня історично вже мало місце у петровські та постпетровські часи в Росії та в історичні часи польсько-литовського домінуючого впливу в Україні.

Правова адаптація національної правової системи України до правового простору Європейського Союзу охоплює наближення української правової

системи до основних засад права ЄС шляхом попередньої адаптації, що дає змогу переходити до входження в єдиний правовий простір шляхом остаточної правової адаптації.

На сучасному етапі розвитку інтегрованої Європи є можливість свідчити про сформовану правову систему Європейського Союзу, якій притаманні такі основні риси, як наявність первинного права у формі установчих договорів, вторинного права у формі регламентів і директив ЄС та судових прецедентів Європейського Суду; верховенство права ЄС та його пряма дія у державах-членах; високий рівень правової уніфікації та інші. Тим самим, правова система Європейського Союзу є унікальним правовим явищем, що акумулює аспекти взаємодії національних правових систем держав-учасниць і в одночас є наднаціональним правовим простором із притаманними йому рисами та характеристиками.

Важливе значення для забезпечення узгодженості правових систем Ради Європи, Європейського Союзу і держав-учасниць має правовий механізм взаємодії, який визначається вітчизняними науковцями як, система правових засобів (зокрема, процедур), що сприяють узгодженому гармонійному функціонуванню міждержавних та національних правових систем у межах єдиного правового простору. До правових засобів, що забезпечують взаємодію, належать джерела міжнародного та національного права, основні способи та засоби правової інтеграції, вибір яких залежить від виду взаємодії, сфер регулювання та меж і напрямів міжнародної та національної правотворчості; визначення правових засобів взаємодії та суб'єктів їх реалізації; узгодження норм міжнародного та національного права [23, С. 15-16].

Входження нашої держави в європейський політичний, економічний, правовий простір і курс на отримання статусу члена ЄС є зовнішньополітичним пріоритетом України, що визначається і забезпечується Угодою про партнерство і співробітництво між ЄС і Україною ( 16.04.1994 р.), ратифікованою Україною 10.11.1994 р., і Стратегією інтеграції України до ЄС, затвердженою Указом Президента України ( 11.06.1998 р.).

За Угодою про партнерство і співробітництво між ЄС і Україною до цілей такого партнерства і співробітництва відносяться: забезпечення політичного діалогу між сторонами, сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонічних економічних відносин, підтримка зусиль України по зміцненню демократії і розвитку її економіки [71].

Стратегія інтеграції України до ЄС визначає основні напрями співробітництва України з Європейським Союзом, серед яких – адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини, економічна інтеграція і розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС, інтеграція України до ЄС в контексті загальноєвропейської безпеки, політична консолідація і зміцнення демократії, а також адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС, культурно-освітня і науково-технічна інтеграція, регіональна інтеграція і галузеве співробітництво, а також співробітництво в сфері охорони навколишнього середовища. [72]

У відповідності зі ст. 49 Договору про Європейський Союз від 07.02.1992р. (Маастрихтській договір), будь-яка європейська держава може звернутися з заявою про бажання стати членом Союзу. Дана заява розглядається Радою Європейського Союзу, яка виносить рішення одностайно після консультацій з Комісією ЄС і після отримання згоди Європейського парламенту, який приймає рішення абсолютною більшістю членів його складу. На практиці, прийняття до ЄС країн Центральної та Східної Європи фактично обумовлюється попереднім асоційованим членством. У відповідності зі ст. 310 Договору про створення Європейського Співтовариства від 25.03.1957р. (Римський договір): „... співтовариство може укласти угоди про асоціацію, що передбачає відповідні права та обов’язки, спільні дії та спеціальні процедури”. [73]

При цьому, треба зазначити, що в Європі запроваджений принцип „Європи різних швидкостей”, який діє щодо рівня розвитку країн-членів. Так, у право ЄС введений термін "держава-член з виключеннями". В окремих

випадках прийнятим членам може встановлюватися пільговий адаптаційний період, протягом якого не діють деякі загальні для держав-членів ЄС вимоги.

Вищевикладене дає, на наш погляд, підстави стверджувати про необхідність врахування можливості прискореного варіанта адаптації законодавства України до законодавства ЄС поряд з варіантом, що повинний бути розрахований на очікуване, нормальне по термінах просування України в інтеграції в ЄС відповідно до діючої стратегії.

Поряд із процедурами вступу в ЄС необхідно враховувати вимоги для такого вступу. Амстердамський договір від 02.10.97 р. доповнив Маастрихтський договір застереженням про те, що держава претендент на членство в ЄС повинна поважати принципи, встановлені в статті F(1), що, у свою чергу, доповнив наступним положенням: "Союз заснований на принципах волі, демократії, поваги до прав людини і основних свобод, верховенства права, - принципах, що є загальними для держав-членів"[74].

Всі ці принципи закладені в нині діючому законодавстві України як основні, тобто воно до них уже фактично адаптоване. Питання, на наш погляд, у тім, щоб усунути з законодавства або реформувати в достатньому ступені ті норми (а їх ще чимало), що зазначеним принципам суперечать. Іншими словами, адаптація до права ЄС збігається як процес із правовою реформою в Україні. Але по термінах тут можуть бути розбіжності, тому що для адаптації законодавства досить пристосовування права в його формальній іпостасі, у той час як правова реформа - це зміна права в іпостасі сутнісної, що охоплює правотворчість і правореалізацію в самому широкому їхньому змісті. Звідси - адаптація, про яку йде мова, так чи інакше повинна завершитися значно раніш завершення правової реформи.

В Україні затверджена Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, згідно з якою адаптація українського законодавства проводиться з метою забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, які впливають з Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС (14.06.1994), інших міжнародних

договорів, які стосуються співробітництва України з ЄС, з метою розвитку національного законодавства в напрямі зближення його із законодавством ЄС і створення правової бази для інтеграції України до Європейського Союзу [75].

Концепцією адаптації законодавства України до законодавства ЄС визначається діяльність з адаптації законодавства як складова, інтегральна частина нормотворчої діяльності органів виконавчої влади. У процесі нормотворчої діяльності враховуватимуться основні положення актів законодавства ЄС, а також економічні, політичні і соціальні наслідки відповідних правових норм, адаптованих до вимог законодавства ЄС.

Норми європейського права зокрема, а також міжнародно-правові норми взагалі спрямовані, насамперед, на охорону і захист прав людини, що, в свою чергу, є функціональним призначенням системи правоохоронних органів. Україна, обравши шлях незалежного розвитку, проголосила однією з своїх основних цілей побудову держави на принципах верховенства права і демократії, де втілюватиметься принцип «держава для людини», забезпечуватимуться права і свободи кожної людини згідно з міжнародними, в тому числі європейськими, нормами і стандартами.

В зв'язку з цим одними із завдань реформування національної правової системи можна визнати зміцнення законодавчої бази відносно захисту прав людини, приведення законодавства у відповідність із міжнародними нормами і стандартами; стабілізацію законодавства і єдино правильне його розуміння і застосування; реформування правоохоронних органів і пенітенціарної системи, створення системи ефективного державного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також суспільних інтересів, попередження злочинних проявів і правопорушень, затвердження режиму законності в діяльності органів влади і посадових осіб, забезпечення конституційного правопорядку.

В контексті зазначеного особливого сенсу набуває розширення міжнародного співробітництва судових і правоохоронних органів, особливо між Україною та ЄС. Стратегічними цілями такого співробітництва є, зокрема



поширення на Україну європейської зони свободи, безпеки і справедливості; зміцнення співробітництва між правоохоронними органами України та відповідними органами держав-членів ЄС у питаннях боротьби з організованою злочинністю, торгівлею людьми, відмиванням грошей, нелегальним обігом зброї, наркотиків та іншими проявами (формами) міжнародної злочинності, в тому числі й тероризмом; розвиток діалогу, консультацій і співробітництва з метою боротьби з нелегальною міграцією; вирішення питань легальної міграції, візової політики, надання притулку, допомоги біженцям та реадмісії; підвищення безпеки кордонів та їх облаштування, зокрема в контексті митного і транскордонного співробітництва; поглиблення співробітництва між органами судової влади і зближення норм кримінального права. Важливим напрямком співробітництва є надання всебічної підтримки і допомоги Україні в наближенні її законодавства до норм ЄС, удосконаленні системи правоохоронних і судових органів влади з метою їх пристосування до норм відповідних адміністративних структур Європейського Союзу, а також в утвердженні принципу верховенства права, неухильному виконанні законів та судових рішень, боротьбі з корупцією й іншими проявами недосконалості вітчизняної інституціональної та адміністративної систем.

Для підвищення рівня міжнародного співробітництва нагальними питаннями сьогодення для України є, зокрема створення єдиного інформаційного поля боротьби із злочинністю, особливо боротьби з корупцією та легалізацією незаконно здобутих коштів; вивчення практики застосування законодавчих, правозастосовчих і громадських засобів впливу на стан корупції та досвіду боротьби з корупцією в різних країнах; аналіз перспектив розвитку міжнародного і національного законодавства у сфері боротьби з корупцією, в тому числі з корупцією, в якій задіяні міжнародні чинники; вдосконалення системи обміну інформацією між спеціалізованими органами з боротьби з корупцією і судовими органами європейських країн; широкомасштабне залучення засобів масової інформації для підтримки міжнародної політики країн, спрямованої на знищення корупції в усіх її проявах.

Для реалізації вказаного визначаються основні завдання і напрями реформування, серед яких відносно судової системи, прокуратури, органів розслідування, що є предметом розгляду, вважаємо потрібним виділити такі, як формування демократичної і відповідальної судової влади, здатної забезпечити захист прав і свобод громадян, права і законні інтереси юридичних осіб, суспільства і держави на принципах справедливості, незалежності, доступності і відвертості; впровадження нової системи судочинства, в якій реалізуються демократичні ідеї правосуддя, вироблені світовою практикою і наукою, зокрема елементів посередництва, системи, якою гарантується і забезпечується право громадянина на оперативний розгляд і законне вирішення його справи компетентним судом; створення системи адміністративної юстиції для захисту прав і свобод громадян і ефективної системи адміністративного судочинства; чітке визначення статусу прокуратури в сучасних умовах, підвищення її ролі в забезпеченні законності і правопорядку; формування принципово нової системи попереднього розслідування кримінальних справ, реформування системи правоохоронних органів Міністерства внутрішніх справ.

При здійсненні реформування в законодавстві повинні закріплюватися тільки такі норми, в яких реалізуються принципи верховенства права і верховенства Конституції України і забезпечується пріоритетність загальноновизнаних принципів міжнародного права.

Важливим напрямом реформування органів внутрішніх справ, як і всієї системи правоохоронних органів України, є, як зазначалося вище розширення міжнародного співробітництва з правоохоронними органами інших країн, зокрема в рамках таких організацій, як Інтерпол - Міжнародна організація кримінальної поліції, утворена в її нинішньому вигляді в 1956 р., цілями якої, згідно зі ст. 2 Статуту Інтерполу, є забезпечення широкої взаємодії всіх органів (установ) кримінальної поліції в рамках діючого законодавства країн і в дусі Загальної декларації прав людини, створення і розвиток інститутів, які можуть сприяти успішному попередженню кримінальної злочинності в боротьбі з нею [76, С.222-223] і Європол - спеціальний орган поліцейського співробітництва в

масштабах Європейського Союзу, покликаний займатися організацією і координацією взаємодії національних поліцейських систем в боротьбі з тероризмом, “відмиванням” грошей, одержаних злочинним шляхом, нелегальним обігом наркотиків і зброї, а також в контролі за зовнішніми кордонами ЄС [77, С. 2].

Взаємодія поліції різних країн, зокрема в системах Інтерполу і Європолу, як частина співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю, може розвиватися тільки при неухильному дотриманні загальних принципів міжнародного права, і насамперед принципу співробітництва, суверенної рівності держав, невтручання в їх внутрішні справи, принципу поваги до прав людини, а також одного з головних принципів, що об'єднали країни світової спільноти в боротьбі зі злочинністю, - забезпечення невідворотності відповідальності за скоєне протиправне діяння.

Реформування органів внутрішніх справ, як і системи судових і правоохоронних органів України загалом, вимагають відповідного нормативного забезпечення, яке передбачає розробку і прийняття нових нормативно-правових актів, внесення відповідних змін у чинне законодавство, а також приведення нормативно-правової бази функціонування правоохоронних органів у відповідність із положеннями міжнародного права відносно діяльності правоохоронних органів, зокрема з положеннями Декларації про поліцію, прийняту ПАРЄ 8.05.1979р.[78, С. 77-81].

Ефективність і стабільність системи правоохоронних органів України у великій мірі залежить від рівня відповідності всіх законодавчих і підзаконних актів, які регулюють організацію і діяльність судових і правоохоронних органів, положенням Конституції, яка є їх головним юридичним джерелом.

Вважаємо за необхідне і доцільне більш чітко нормативно визначити систему правоохоронних органів України, виходячи зі змісту правоохоронної діяльності і головних ознак правоохоронних органів, у зв'язку з тим, що ч.1 ст.2 Закону України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”, яка закріплює перелік правоохоронних органів України, містить деяку

невизначеність, зокрема, крім перерахованих у даній статті правоохоронних органів, вказано також “інші органи, що здійснюють правозастосовчі або правоохоронні функції” [10]. Така невизначеність не сприяє встановленню параметрів як системи правоохоронних органів України в цілому, так і окремого правоохоронного органу зокрема, а також ефективній реалізації положень вказаного закону.

Здійснення розглянутих вище основних напрямів процесу реформування системи судових і правоохоронних органів, а також окремих аспектів забезпечення даного процесу неможливе без відповідного фінансового і матеріально-технічного забезпечення, яке включає грошові і матеріально-технічні кошти, що використовуються для реалізації основних напрямів реформування як окремих правоохоронних органів, так і загалом системи правоохоронних органів України.

Досягнення мети реформування системи судових і правоохоронних органів України, а також вирішення відповідних завдань щодо досягнення даної мети можливе при здійсненні основних напрямів реформування системно, узгоджено і послідовно. При цьому система заходів по реформуванню судових і правоохоронних органів повинна відповідати загальній програмі дій і заходів по вдосконаленню всієї національної правової системи України.

Нарівні з цим для успішного реформування системи судових і правоохоронних органів України необхідні певні економічні і політичні умови. Оскільки система судових і правоохоронних органів функціонує в тісному взаємозв'язку з такими соціальними системами, як економічна і політична, для досягнення позитивних результатів реформування системи правоохоронних органів необхідно також проведення певних реформ у даних соціальних системах.

Крім вказаного, для вдосконалення системи судових і правоохоронних органів України позитивне значення може мати запозичення певних елементів організації та позитивного досвіду функціонування систем правоохоронних органів високорозвинених зарубіжних держав, з урахуванням національних

особливостей України, причому особливе значення це набуває в світлі зовнішньополітичних орієнтирів України, і передусім прагненні України приєднатися до Європейського Союзу.

В рамках даної роботи немає можливості охопити весь широкий спектр проблем порівняльно-правового вивчення систем судових і правоохоронних органів і національних правових систем, у зв'язку з чим більш детального дослідження потребують проблеми взаємодії елементів системи судових і правоохоронних органів, взаємовідносини системи судових і правоохоронних органів з різноманітними компонентами правової системи, а також проблеми запозичення елементів як національних правових систем, так і систем судових і правоохоронних органів зарубіжних держав у світлі правової реформи в Україні. Уявляється, що продовження науково-практичного вивчення проблем, поставлених у цій роботі, могло б сприяти ефективному вдосконаленню національної правової системи України та системи її судових і правоохоронних органів.

---

## **6. Список використаних джерел**

1. Айдинян Р.М. Методологические основы системологии. - Л.: ВПШК, 1978. – 119 с.
2. Божьев В.П. Правоохранительные органы Российской Федерации. - М.: Спарк, 1996. - 414 с.
3. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы. - М.: Зерцало, 1997. – 367 с.
4. Бандурка А.Н. Судебные и правоохранительные органы Украины. - Х.: Университет внутренних дел, 1999. - 349 с.
5. Правоприменение в Советском государстве / Под ред. И.Н. Кузнецова, И.С. Самощенко. - М.: Юрид. литература, 1985. – 303 с.
6. Алексеев С.С. Проблемы теории права: Курс лекций. - Свердловск, 1972. - Т.1. – 396 с.
7. Олійник А.Ю., Гусарев С.Д., Слюсаренко О.Л. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. - К., 1998. - 237с.
8. Чувилев А.А., Чувилев А.А. Правоохранительные органы: Вопросы и ответы. - М.: Новый юрист, 1998. – 150 с.
9. Конституція України від 28.06.1996р.- К.: Мін-во юстиції України, Українська правнича фундація, 1996р., 54 с.
10. Закон України „Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” від 23.12.1993р.// ВВРУ. – 1994. - № 11.
11. Закон України „Про Службу безпеки України” від 25.03.1992р.// ВВРУ. – 1992р.- № 27.
12. Закон України „Про оперативно-розшукову діяльність” від 18.02. 1992р.- Офіційне фідання, К.: Парламентське видавництво, 2004р.
13. Кримінально-процесуальний кодекс України (станом на 5.01.2006р.), К.: Велес, 2006р., 176 с.
14. Закон України „Про міліцію” від 20.12.1990р.// ВВРУ. – 1991р. - № 4.

15. Закон України „Про прокуратуру” від 5.11.1991 р.// ВВРУ. – 1991р. - № 53.
16. Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи: Автореф. дис. докт. юр.наук (12.00.01)/ НАН Укр., Інст-т держ. і права – К., 2002 – 32с.
17. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение и юридическая география мира. - М.: РАН ИГИП, 1993. – 148 с.
18. Матузов Н.И. Правовая система и личность. – Саратов: Изд-во Саратовского Университета, 1987. – 294 с.
19. Бабаев В.К. Правовая система общества // Общая теория права: Курс лекций / Под ред. В.К. Бабаева. - Н. Новгород, 1993. – 500 с.
20. Перевалов В.Д. Правовая система общества // Теория государства и права / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. - М.: Инфра М- Норма, 1997. – 570 с.
21. Синюков В.Н. Российская правовая система. Введение в общую теорию. – Саратов: Полиграфист, 1994. – 495 с.
22. Байтин М.И. Право – связующее звено между политической властью, государством и правовой системой общества // Вопросы теории государства и права: Личность, право, правовая система. - Саратов, 1988. – С. 32-45.
23. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: Автореф. дис. докт. юр. наук (12.00.01) / НАН Укр., Інст-т держ. і права – К., 2005 – 32с.
24. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. – М.: Норма, 1996. – 427 с.
25. Попков В.Д. Правовые системы современности//Теория государства и права: Курс лекций. / Под ред. М.Н. Марченко. Т. 2. – 480 с.
26. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учеб. – Х., Консум, Универ-т внутр. дел, 2000. – 656с.
27. Теория государства и права. Курс лекций/ Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько– М., Юристь, 1997. – 672 с.

28. Садовська О.М. Правова система Італії: загальнотеоретична характеристика основних елементів: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. - Х., 2001. – 18 с.
29. Коцюба О.П. Проблеми формування правової системи і законодавства України // Правова система України (матеріали конференції). – К., 1993. – С. 10-14.
30. Давид Р. Основные правовые системы современности. - М.: Международные отношения, 1988. – 399 с.
31. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. - М.: Международные отношения, 1998. – Т.1: Основы. – 480 с.
32. Саидов А.Х. Юридическая типология и основные правовые системы современности // Общая теория права: Курс лекций / Под ред. В.К. Бабаева. - Н. Новгород, 1993. – С. 48- 65.
33. Правовые системы стран мира. Энциклопедический Справочник / Под ред. А.Я. Сухарева. - М.: Норма, 2003. - 976 с.
34. Французская республика. Конституция и законодательные акты / Под ред. В.А. Туманова. – М.: Прогресс, 1989. – 446 с.
35. Bulletin Legislatif Dalloz. – Paris, 1967. - № 2
36. Решетников Ф.М. Правовые системы стран мира. Справочник. - М.: Юрид. литература, 1993. – 255 с.
37. Bulletin Legislatif Dallos. – Paris, 1958. - № 1
38. Journal officiel de Republique Francaise. Lois decrets. – Paris, 9.11.1958
39. Journal officiel de Republique Francaise. Lois decrets. – Paris, 7.02.1959
40. Jornal officiel de la Republique Francaise. Lois decrets. – Paris, 1.01.1988
41. Боботов С.В. Правосудие во Франции. - М.: ЕАВ, 1994. – 198 с.
42. Code administratif. Dix-huitieme edition. - Paris, 1985. - № 6
43. Journal officiel de la Republique Francaise. Lois decrets, 1.02.1987
44. Bulletin Legislatif Dalloz. – Paris, 1981. - № 2
45. Journal officiel de Republique Francaise. Lois decrets. – Paris, 27.12.1974



46. Конституції країн парламентської демократії/ Під ред. В.М. Кампо. – 1994. - Вип. 2. – К. – 93 с.
47. Rosenberg L. Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz. Grobkommentar. Dritter Band. – Berlin, New York, 1987. – 800 p.
48. Kunigk-Staatsanwalt F., Kohehammer V. Die Staatsanwaltschaftliche Tätigkeit. Einführung mit Musterverfügung. – Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1995. – 309 p.
49. Dr.h.c.mult. Hans C. Nipperdey, Dr.Reinhardi. Arbeitsrecht. Stand der Sammlung. – München, 1999. – 600 p.
50. Дашков Г., Кигас В. Прокуратура ФРГ// Законность. – 1995. - №11. – С. 50-53.
51. Губанов А.В. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности. - М.:МАЭП, 1999. – 288 с.
52. [http://www.medialaw.ru/laws/other\\_laws/european/index.htm](http://www.medialaw.ru/laws/other_laws/european/index.htm)
53. Criminal Justice and Court Services Act 2000.
54. Bodenheimer E., Oakley J., Love J. An Introduction to the Anglo – American Legal System: Readings and cases. – St. Paul, Minn: West Publishing. – 1998. – 166 p.
55. Crown Prosecution Inspectorate Act 2000.
56. Criminal Justice and Police Act 2001.
57. Филиппов С.В. Судебная система США. - М.: Наука, 1980. – 173 с.
58. Introduction to Foreign Legal Systems // The American Association of Law Libraries. – New York, London, Rome: Oceanna Publications, 1994. – 423 p.
59. Девід П. Каррі. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх. - К.: Веселка, 1993. – 192 с.
60. Sunstein Cass R. One Case at a time: Judicial Minimalism on the Supreme Court. – Cambridge: Harvard University Press, 1999. – 266 p.
61. Wheeler Russell R., Cynthia Harrison Creating the Federal Judicial System. – New York: Federal Judicial Center. – 2-th ed, 1994. – 200 p.
62. Introduction to the Law of the United States. – Deventer; Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992. – 475 p.

63. Stumpf Harry P., John H. Culver The Politics of State courts. – New York: Longman Press, 1992. – 136 p.
64. Introduction to the Law and Legal System of the United States./Burnham W.- St.Paul, Minn: West Publishing, 1995. – 567p.
65. Коробейников Б.В. Органы прокуратуры РФ и США: правовые основы, структура, направление деятельности. - М.: ИПК руковод. кад. Генпрокуратуры РФ, 1996. - 95 с.
66. Рогов А.И. Полиция в системе уголовной юстиции США: организационные и процессуальные аспекты: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. – М., 1990. – 205 с.
67. Віденська Декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття, прийнята на Десятому Конгресі Організації Об'єднаних Націй по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками, 10-17 квітня 2000р. – Юрид.вісник Укр. № 33, 17.08.2000
68. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Заг. Част.: Навч. Посіб. - К.: Центр навчальної літер-ри, 2005р. - 288 с.
69. Наказ „Про затвердження Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства” – Міністерство юстиції/ Служба безпеки України/ Верховний Суд України/ Державний департамент України з питань виконання покарань/ Генеральна прокуратура/ Міністерство внутрішніх справ/ Державна податкова адміністрація України – від 29.06.1999р.
70. Остаточний текст резолюції ПАРЄ щодо дотримання обов'язків та зобов'язань Україною від 27.09.2001р. – Голос України – 13.10.2001р.
71. Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами і Україною від 14.06.1994р., ратифіковано Законом України від 10.11.1994 р. // Представництво Європейської комісії в Україні. - К., 1998. - 69 с.
72. Стратегія інтеграції України в Європейський Союз (від 11.06.1998 г.) // Офіційний Вісник України. – 1998. - № 24. – Ст. 870.
73. Raworth P. The Legislative Process in the European Community. – Deventer, 1993. – 340 p.

74. Хартли Т.К. Основы права Европейского сообщества. Введение в конституционное и административное право Европейского сообщества. – М.: Юнити, Будапешт: COLPI, 1998. – 647 с.
75. Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (від 16.08.1999 р.) // Офіційний вісник України. – 1999. - № 33. – Ст. 1735.
76. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. - М.: БЕК, 1994. - 296 с.
77. Interpol. 1993. - № 1. – Р. 1-5.
78. Сб. док-в Совета Европы в обл. защиты прав чел-ка и борьбы с преступ-ю. – М.:СПАРК, 1998.

